گوڵبژێرێك

لە فەتواكانی زانای پایەبەرز

الشيخ محمد بن صالح العثيمين

(رحمه الله)

كۆكردنەوەو وەرگێڕانی

مامۆستا

صلاح الدين عبدالكريم

=-=-=-=-=-=-=-=-=-=-=-=-=-=-=-=-=-=-=-=

لەبڵاوكراوەكانی

سایتی بەهەشت

www.ba8.org

islam_kurd_ba8@yahoo.com

07701517378

عێراق - كوردستان - كەلار

هەمیشە لەگەڵمان بن بۆ بەرهەمی نوێ

كتێبی ژمارە (٣)

ناوەڕۆکی ئەم کتێبەیە بریتی یە لە :

پێشەکی وەرگێڕ
حوكمی تەبەڕوك كردن بە گۆڕو سوڕاندنەوە بە دەوریدا :
حوكمی سوێند خواردن بە جگە لە خوای گەورە:
حوكمی سوێند خواردن بە جگە لە خوای گەورە:
حوكمی سەردانی كردنی گۆڕی پیاو چاكان:
حوكمی قورئان خوێندن لەسەر گۆڕ
حوكمی تەوەسول كردن بە پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم):
حوكمی دواكەوتن لە كاتی دیاری كراوی كاركردن :
كۆبوونەوە لە ماڵی مردوو بەمەبەستی سەرخۆشی كردن :
دەف لێدان لە زەماوەندا :
حوكمی شەرواڵ درێژی بۆ پیاوان :
تێكەڵ كردنی نوێژە سوننەتەكان بە یەك نیەت :
نەخۆشی گواستنەوە :
بەستەرەوەكانی بیدعە:
حەج وبازرگانی كردن پێكەوە:
سوجدەی سەهو:
ناداد پەروەری لە نێوان منداڵدا :
پیرۆزبایی كردن لە كافران بەبۆنەی چەژنەكانیانەوە:
حوكمی كردارە خۆكوژیەكان:
حوكمی خۆ تەقاندنەوە لەناو كافراندا :
حوكمی سەلام كردن لە بیدعەچی:
حوكمی سەلام كردن لە كافر:
دەست پێكردنی تەوقە كردن:
هێشتنەوەی وێنە لە ماڵەوە:
گێڕانەوەی نوكتەو قسەی هەڵبەستراو:
دەركردنی غوسل بە بێ دەست نوێژ هەڵگرتن:
سەرە نجامی ئافرەتی باوەڕدار لەبەهەشتدا
ئەگەر پێش شوكردنی بمرێت:
شیردانی ئافرەت بە منداڵی جگە لە خۆی بە پیاڵە :

ئامۆژگاری كردنی خەڵكی بەشێوازێكی بەردەوام لەسەر گۆڕ:

سڕینەوەی چاكەكان:

حەج كردنی ئافرەت بە بێ مەحرەم:

حەج كردن لە جیاتی نەخۆش:

سیواك كردن لەكاتی بەڕۆژوو بووندا:

كردنی هەندێك لە ڕۆژو بەتاڵ كەرەوەكان بە نەزانی:

قەزا نەكردنەوەی ڕۆژوو بۆ ماوەی سی ساڵ:

بە ڕۆژوو نەبوون بە هۆی سەفەر كردن بە فڕۆكە:

ماوەی خەتم كردنی قورئان:

ئاشكرا كردنی بەڕۆژوو نەبوون لەسەفەردا:

بەكارهێنانی حەبی ڕاگرتنی خوێنی

بێ نوێژی (حەیز) بۆ پێویستی:

ڕۆژوو شكاندنی ڕێبوار لەسەفەردا:

لەبەر كردنی جل وبەرگێك كە وێنەی تێدا بێت:

فیكە لێدان وچەپڵە لێدان:

لە پێ كردنی پانتۆڵ بۆ ئافرەتان:

بڕینی قژی ئافرەت تا ناو شانی بۆجوانی،

وبەكارهێنانی ئامێرەكانی جوانكاری بۆ مێرد:

پاك بوونەوەی ئافرەت لەبێ نوێژی(الحیض) وبەرۆژووبوونی:

پاك بونەوەی ئافرەتی زەیستان (النفساء) پێش چلەی:

بینینی خوێنی بێنوێژی رۆژێك ونەمانی بۆ رۆژی داهاتوو:

حوكمی فرۆشتنی ئەڵقەی ئاڵتون بۆ پیاوان:

فرۆشتنی ئاڵتون بە پارە نابێت تا هەموو پارەكە وەرنەگرێت:

حوكمی فرۆشتنی ئەو ئاڵتونەی كە رەسم و وێنەی تێدایە:

دەرچونی ئافرەت بۆ بازاڕ بەبێ مەحرەم:

بسم الله الرحمن الرحيم

پێشه‌كی وه‌رگێڕ

إنَّ الحمدَ للهِ، نحمده، ونستعينه، ونستغفره، ونعوذ باللهِ مِن شرور أنفسنا، ومِن سيئات أعمالنا، مَن يهده الله فلا مضل له، ومَن يضلل فلا هادي له، وأشهد أنْ لا إله إلا الله وحده لا شريك له، وأشهد أن محمداً عبده ورسوله .

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ﴾.

(آل عمران:١٠٢)

﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالاً كَثِيراً وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيباً﴾ (النساء: ١) .

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلاً سَدِيداً.. يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزاً عَظِيماً﴾ (الأحزاب: ٧٠-٧١)

أما بعد : فإن خير الحديث كتاب الله، وأحسن الهدي هدي محمد ﷺ وشر الأمور محدثاتها، وكل محدثة بدعة، وكل بدعة ضلالة، وكل ضلالة في النار .

له‌پاشاندا: یه‌كێك له‌ تایبه‌تمه‌ندێتی‌یه‌كانی ئایینی پیرۆزی ئیسلام ئه‌وه‌یه‌ كه‌ هه‌موو شتێك موسڵمانان پێویستیان بێت له‌ ژیانی دین و دونیایاندا بۆیان روون كراوه‌ته‌وه‌ تێیدا، وه‌ خوای گه‌وره‌ پێغه‌مبه‌ری(صلى الله عليه وسلم) **نه‌بردە‌وه‌ بۆ لای خۆی تا هه‌موو دینه‌كه‌ی پێ ته‌واو كرد:** ﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا﴾ [المائدة: ٣].

واته‌: ئه‌مرۆ من دینه‌كه‌م بۆ ته‌واو كردن، وه‌به‌خششی خۆم ته‌واو رژاند به‌سه‌رتاندا، ورازی بووم كه‌ ئیسلام ئایینی ئێوه‌ بێت.

وه‌ پێغه‌مبه‌ر (صلى الله عليه وسلم) **ده‌فه‌رمێت:** (تركتُكُمْ على مثل البيضاءِ ليلُهُا كنَهارِهَا لايَزيغُ عنها بعدي إلا هالِك)[1].

واته‌: به‌جێتانم هێشتووه‌ له‌سه‌ر دین ورێگایه‌كی سپی، كه‌ شه‌وی وه‌كو رۆژی روناكه‌، بۆیه‌ هیچ كه‌سێك لێی لانادات وگومڕا نابێت مه‌گه‌ر كه‌سێكی به‌ هیلاك چوو.

وه‌ ده‌فه‌رمێت: (ما بَقِيَ مِنْ شَيءٍ يُقَرِّبُ مِنَ الجَنَّةِ ويُباعِدُ مِنَ النَّارِ إلّا بُيِّنَ لَكُم)[2].

واته‌: هیچ شتێك نه‌ماوه‌ كه‌ له‌ به‌هه‌شت نزیكتان بكاته‌وه‌ وله‌ ئاگری دۆزه‌خ دورتان بكاته‌وه‌ ئیللا پێتان وتراوه‌و بۆتان روون كراوه‌ته‌وه‌.

وه‌أبوذر (خوای لێ رازی بێت) ده‌فه‌رمێت: (وما طائرٌ يُقَلِّبُ جَناحيه في الهَواءِ إلا وَهُوَ يَذْكُرُ لنَا مِنْهُ عِلْمَاً)[3]. **واته‌: هیچ باڵنده‌یه‌ك له‌ ئاسماندا باڵه‌كانی ئه‌م دیوو ئه‌و دیو نه‌كردووه‌ ئیللا پێغه‌مبه‌ری خوا**(صلى الله عليه وسلم) **زانیاری‌یه‌كی تێدا بۆمان باس كردووه‌.**

١- (رواه إبن ماجة، وصححه الشيخ الألباني في: ظلال الجنة، رقم:٤٩).

٢- (سلسلة الأحاديث الصحيحة: ٤/ ٤١٦).

٣- نفس المصدر.

وە سەلمانی فارسی(خوای لێ رازی بێت) كاتێك كە جولەكەیەك پرسیاری لێ دەكات و دەڵێت: ئێوە دەڵێن پێغەمبەرەكەمان(صلى الله عليه وسلم) هەموو شتێكی فێر كردووین تەنانەت شێوازی چوونە سەر ئاویش؟ ئەویش لەوەڵامدا دەفەرمێت:

(أجَلْ لَقَدْ نَهَانَا أنْ نَسْتَقْبِلَ القِبْلَةَ لِغَائِطٍ أو بَوْلٍ، أو أنْ نَسْتَنْجِيَ باليَمِينِ، أو أنْ نَسْتَنْجِيَ بِأقَل مِنْ ثَلاثَةِ أحْجَار، أو أنْ نَسْتَنْجِيَ بِرَجِيعٍ أو بِعَظْمٍ)[٤].

واتە: بەڵێ، قەدەغەی ئەوەی لێ كردوین كە روو لە قیبلە بكەین لەكاتی سەرئاودا، یاخود بەدەستی راست خۆمان پاك بكەینەوە، یاخود بە كەمتر لەسێ بەرد خۆمان پاك بكەینەوە، یاخود بە پاشەڕۆی ئاژەڵ وئێسقان خۆمان پاك بكەینەوە.

كەواتە: لەم ئایەت و فەرموودانەوە بۆمان دەركەوت كە هەموو شتێك لە ئایینی پیرۆزی ئیسلامدا بە جوانی روون كراوەتەوە، وە ئەگەر هەركەسێك لەهەر شتێكی دینەكەیدا ئاڵۆزی ونادیاریەكی هەبوو، یاخود گرفت وكێشەیەكی هەبوو، یاخود توشی گومان و دوودڵیەك بوو ئەوا خوای گەورە ڕێنمونی كردوین كە بگەڕێنەوە بۆلای زانایان، چونكە ئەوان میراتگری پێغەمبەرانن، وە پێغەمبەرانیش دینارو درهەمیان بەجێ نەهێشتووە، بەڵكو زانست وزانیاریان بەجێ هێشتووە.

وەتاكو زانایان لەناو خەڵكیدا بمێنن ئەوا خەڵكی هیچ كێشەو گرفتێكیان نابێت لە دینەكەیاندا ئەگەر بگەڕێنەوە بۆلای زانایان، بەڵام گرفت و كێشە ئەو كاتە دەست پێ دەكات وسەر هەڵ دەدات كە زانایان لەناو خەڵكیدا نەمێنن وكۆچی دوایی بكەن، یاخود خەڵكی نەگەڕێنەوە بۆلایان لە كێشەو گومان وپرسیارەكانیاندا، بەڵكو بگەڕێنەوە بۆلای كەسانێكی نەزانی خۆبەزانا كە فەتوا بۆ خەڵكی بدەن وخۆیان وخەڵكیش گومڕا بكەن و لەرێگای راستیان دەربكەن، ولەبابەتی گەورەی وا فەتوا دەدەن كە سەرەنجامی ئوممەتی ئیسلامی پێوە پەیوەستە، وەبەهۆی فەتواكانیانەوە موسڵمانان توشی گێژاوو كارەساتی وا دەكەن كە ئەنجامەكەی سوپاس كراو نابێت، پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) دەفەرمێت:

(إنَّ اللهَ لا يَقْبِضُ العِلْمَ إنْتِزَاعاً يَنْتَزِعُهُ مِنَ العِبادِ، ولكِنْ يَقْبِضُ العِلْمَ بِقَبْضِ العُلَمَاءِ، حَتى إذا لَمْ يَبْقَ عالِمٌ إتَّخَذَ النَّاسُ رؤوساً جُهَّالاً فَسُئِلُوا فَأَفْتَوا بِغَيرِ عِلْمٍ فَضَلُّوا وَأَضَلُّوا)[٥].

واتە: خوای گەورە زانست هەڵناگرێت وناهێڵێت بەوەی كە لە سینگی خەڵكیدا دەری بكات، بەڵكو زانست هەڵدەگرێت ونایهێڵێت بە نەهێشتن وبردنەوەی زانایان، هەتا وای لێ دێت زانا نامێنێت، ئەوكاتە خەڵكی سەرانێكی نەزان ونەفام بۆ خۆیان دادەنێن و پرسیاریان لێ دەكەن ئەوانیش بەبێ زانیاری وەڵامی خەڵكی دەدەنەوە وفەتوایان بۆ دەدەن وخۆیشیان وخەڵكیش گومڕا دەكەن.

لەكاتێكدا كە زانایانی پێشینە چاكەكانی ئەم ئوممەتە زۆر خۆیان دەپاراست وخۆیان دوور دەگرت لە فەتوا دان، تا ئەگەر لەناو كۆمەڵێكیاندا پرسیار لە یەكێكیان بكرایا وەڵامی نادایەوەو ئاراستەی ئەوەی تەنیشتی دەكرد، ئەویش بەهەمان شێوە تا پرسیارەكە دەگەڕایەوە بۆ یەكەم كەس.

وە كاتێك خەڵكی شام چل پرسیاریان لێ گیر دەبێت و وەڵامی نازانن بەیەكێكدا دەینێرن بۆ مەدینە بۆ لای ئیمامی مالیك، ئەویش لە چل پرسیارەكە تەنها وەڵامی چواری دەداتەوە وبۆ سی وشەشەكەی تری دەڵێت نازانم، كابرایش كە لە شامەوە هاتووە دەڵێت: ئێستا كە من چوومەوە چی بە خەڵكی شام بڵێم ئەوان چاوەڕوانی وەڵامن؟! ئیمامی مالیكیش زۆر بە خۆ بەكەم زانینەوە دەفەرمێت: پێیان بڵێ ووتی: نازانم .

٤- (مسلم: ١/ ٢٢٣، رقم: ٥٧/ ٢٦٢).

٥- (صحيح الجامع الصغير، رقم: ١٨٥٤).

چونكە ئیمامی مالیك دەیزانی كە (مِنَ العِلْمِ أَنْ يَقولَ لِمَا لا يَعْلَمُ اللهُ أَعْلَمُ)[٦]. واتە: ئەویش هەر لەزانیاریە كە مرۆڤ شتێكی نەزانی وەلام نەداتەوەو بڵێت: خوای گەورە باشتر دەزانێت.

لەگەڵ ئەوەی كە ئیمامی مالیك وپێشەوایانی تری پێشینە چاكەكان زانا بوونە و كۆشش كەر بوونە ئەگەر فەتوایان بدایاو هەڵەیشیان بكردایە تاوانبار نابوون وئەجر پاداشتێكیان هەبووە لەسەر كۆشش كردنەكەیان، بەڵام بەهۆی لە خواترسان وخۆپارێزیانەوە، خۆیان گرتۆتەوە لەو شتانەی كەنەیان زانیووە، بەڵام لەناو خەڵكانی ئەم سەردەمە هەیە هیچ زانستێكی شەرعی وای نەخوێندووە كەبەهۆیەوە شارەزاییەكی باش پەیدا بكات لە دین تا بتوانێت فەتوا بدات بەڵام جۆرەها فەتوا دەدات وسنوری خوای گەورە دەبەزێنێت وهیچ كات لێی نابیستیت بۆ تەنها جارێكیش بێت كە پرسیارێكی ئاراستە كرا بڵێت نازانم، بەڵكو تۆ چ جۆرە پرسیارێك دەكەیت ئەو وەلام دەداتەوە، وە جۆرەها شتیان حەلاڵ كردووە بەهۆی نەزانی وهەواو ئارەزووەكانی خۆیان وخەڵكی، تا خەڵكی پێیان نەڵێت توندو تیژ ولێیان رازی بن، بەڵام لە بیریان كردووە یاخود لە بیری خۆیان بردۆتەوە كە:

(مَنِ التَمَسَ رِضَا اللهِ بِسَخَطِ النَّاسِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وَأَرْضَى عَنْهُ النَّاس، وَمَنِ التَمَسَ رِضَا النَّاسِ بِسَخَطِ اللهِ سَخِطَ اللهُ عَلَيهِ وَأَسْخَطَ عَلَيهِ النَّاس)[٧].

واتە: هەركەسێك خوای گەورە لە خۆی رازی بكات بە تورە بوونی خەڵكی ئەوا خوای گەورەیش لێی رازی دەبێت وخەڵكیشی لێ رازی دەكات، وە هەركەسێك خەڵكی رازی بكات بە تورە بوونی خوای گەورە ئەوا خوای گەورەیشی لێ تورە دەبێت وخەڵكیشی لێ تورە دەكات.

هەروەها رەزامەندی خەڵكی مەبەستێكە هەرگیز بەدەست نایات، چونكە تا كۆمەڵێك لە خۆت رازی دەكەیت كۆمەڵێكی ترت لێ دەرەنجێت، وەكو ئیمامی شافیعی(رەحمەتی خوای لێ بێت) دەفەرمێت: (رِضَى النَّاسِ غَايَةٌ لا تُدْرَكُ)، بەڵام رازی كردنی خوای گەورە ئاسانە ومرۆڤ دەتوانێت ئەو رێگایانە بگرێتە بەر كە بە هۆیەوە رەزامەندی خوای گەورە بەدەست دێت، هەرچەندە ئەگەر كەسێك ئەو رێگایانە بگرێتە بەر وبەجوانی دەست بگرێت بە دینەكەیەوە وپەیوەست بێت بە قورئان وسوننەتەوە بە تێگەیشتنی پێشینە چاكەكان ئەوا تۆمەت بار دەكرێت بەوەی كەتوند وتیژە ودین ئاسانەو پێویست بە توندو تیژی ناكات!! ئەمە ووشەیەكی حەقە بەڵام مەبەست پێی بەتاڵە، مەبەست پێی ئەوەیە كە خەڵكی حەزیان لەچی بوو وە چی مۆدێل وداب ونەریتێكی رۆژهەڵاتی ورۆژئاوایی هاتە ناو موسڵمانانەوە حەلاڵ بكرێت بەناوی دین ئاسانیەوە، ئەوەتا جۆرەها شت حەلاڵ كراوە لەبەر رەزامەندی خەڵكی تا كار گەیشتۆتە ئەوەی كە تەوقە كردنی ژن وپیاوی بێگانە پێكەوە، وشوكردنی ئافرەتی موسڵمان بە گاورو جولەكە، ودەرخستنی سەر وقژ وملی ئافرەتان بۆ پیاوی بێگانە، وپێش نوێژی كردن ووتار خوێندنی هەینی لەلایەن ئافرەتانەوە بۆ پیاوان، و.......... فەتوای حەلاڵ بوونیان بۆ دراوە وخەڵكانێكیش هەن كە جێبەجێیان دەكەن. وە بۆ دوركەوتنەوەی موسڵمانان لەم سەرە نەزان ونەفامانەو گەرانەوەیان بۆ لای زانایانی خاویست وباوەر پێكراو بە زانست وخۆپارێزییان، وە وەكو جێبەجێ كردنێك بۆ فەرمانی خوای گەورە كە دەفەرمێت: ﴿فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾ [النحل: ٤٣].

هەستام بە كۆكردنەوەی ئەم فەتوایانەی زانای خاویست وپایەبەرز شێخ (محمد بن صالح العثيمين) (رەحمەتی خوای لێ بێت) كە تێكڕای زانایانی ئەم سەردەمە شایەتیان داوە بۆ زانیاری وزانستی سودبەخش وخۆپارێزی وبانگەوازكردنی بۆ دینی خوای گەورە، كە هەر لەتەمەنی منداڵیەوە تاوەكو كۆچی دوایی كردووە لەناو زانایاندا ژیانی بەسەر بردووە.

٦- (متفق عليه عن عبدالله بن مسعود(رضي الله عنه)، وانظر: مشكاة المصابيح رقم:٢٧٢).

٧- (صحيح الترغيب والترهيب، رقم: ٢٢٥٠).

وە ئیشی من لەم پەرتوكەدا بریتی بووە لە: كۆكردنەوەی فەتواكان لە چەند پەرتوكێك كە لە پەراوێز وكۆتایی پەرتوكەكەدا ئاماژەیان بۆ كراوە، هەروەها دانانی ناونیشان بۆ هەندێك لە فەتواكان كە ناونیشانیان بۆ دانانرا بوو، وە تەخریج كردنی ئەو فەرموودانەی كە تەخریج نەكرا بوون، لەگەڵ وەرگێڕانی فەتواكان، داواكارم لە خوای گەورە كە بە هۆی ئەم فەتوا شەرعی-یانەوە سود بە موسڵمانان بگەیەنێت، وەئەم كارەو سەرجەم كارەكانی ترمان تەنها لەبەر رەزامەندی خوای گەورە بێت، وە بیكاتە توێشوی قیامەتمان،

آمين وصلى الله وسلم على نبينا محمد وعلى آله وصحبه أجمعين.

وەرگێڕ

دووشەممە بەرواری ٢٧ی رجب١٤٢٧ك

بەرامبەر٢١/٨/٢٠٠٦ز

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على نبينا محمد وعلى آله وصحبه أجمعين ومن تبعهم بإحسان الى يوم الدين، وبعد:

حوكمی ته‌به‌ڕوك كردن به گۆڕو سوڕاندنه‌وه به ده‌وریدا:

پ١ حوكمی ته‌به‌ڕوك كردن به گۆڕو سوڕاندنه‌وه به ده‌وریدا چی‌یه به‌مه‌به‌ستی جێ به‌جێ كردنی پێویستی‌یه‌كان، یاخود خۆ نزیك كردنه‌وه لێیان؟

و ته‌به‌ڕوك كردن به گۆڕ حه‌رامه‌و جۆرێكه له هاوبه‌ش بڕیاردان بۆ خوای گه‌وره، چونكه جێگیر كردنی كاریگه‌ری شتێكی تێدایه كه خوای گه‌وره هیچ به‌ڵگه‌یه‌كی له‌سه‌ر نه‌ناردۆته خواره‌وه، هه‌روه‌ها ئه‌م ته‌به‌ڕوك كردنه له‌كارو پیشه‌ی پێشینه چاكه‌كان نه‌بووه، كه له‌م ڕووه‌وه ده‌بێته بیدعه‌یش، وه ئه‌گه‌ر ئه‌و كه‌سه‌ی باوه‌ڕی وا بێت كه مردووی ناو گۆڕ كاریگه‌ری هه‌یه، یاخود توانای هه‌یه له‌سه‌ر لابردنی زیان، یاخود هێنانی سود ئه‌مه هاوبه‌ش دانانی گه‌وره‌یه ئه‌گه‌ر بۆ هێنانی سود یاخود لابردنی زیان لێی بپاڕێیته‌وه.

هه‌روه‌ها ئه‌گه‌ر په‌رستنی بۆ مردووی ناو گۆڕه‌كه ئه‌نجام دا وه‌كو ركوع و كڕنوش وئاژه‌ڵ سه‌ربڕین بۆ خۆ نزیك كردنه‌وه لێی و به‌گه‌وره زانینی ئه‌مه‌یش به‌هه‌مان شێوه هاوبه‌ش دانانی گه‌وره‌یه، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمێت: (وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا بُرْهَانَ لَهُ بِهِ فَإِنَّمَا حِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ﴾ [المؤمنون: ١١٧].

واته: هه‌ركه‌سێك له‌گه‌ڵ خوای گه‌وره‌دا له خوایه‌كی تر بپاڕێته‌وه ئه‌وا هیچ به‌ڵگه‌یه‌كی نی‌یه له‌و كاره‌یدا (یاخود ئیشه‌كه‌ی ئه‌و نابێته به‌ڵگه بۆ هیچ كه‌سێكی تر)، وه‌حساب ولێپرسینه‌وه‌ی ته‌نها له‌لای خوای گه‌وره‌یه و خوای گه‌وره لێی ده‌پرسێته‌وه، وه‌خوای گه‌وره كافران سه‌رفراز وسه‌ركه‌وتوو ناكات.

وه ده‌فه‌رمێت: ﴿فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا﴾ [الكهف: ١١٠]

واته: هه‌ركه‌سێك به ئومێدی گه‌یشتنه به خوای گه‌وره به ڕوویه‌كی سپی‌یه‌وه، ئه‌وا با كرده‌وه‌ی چاك ئه‌نجام بدات (واته: كرده‌وه‌كانی له‌سه‌ر سوننه‌ت بێت وبیدعه نه‌كات)، وه هیچ كه‌سێك نه‌كات به هاوبه‌ش بۆ خوای گه‌وره له په‌رستندا (واته: نیه‌تی پاك بێت له كرده‌وه‌كانیدا و ته‌نها مه‌به‌ستی ڕه‌زامه‌ندی خوای گه‌وره بێت و بۆ ڕیابازی نه‌بێت).

وه هاوبه‌ش بڕیارده‌ری گه‌وره كافره‌و به‌نه‌مری وهه‌میشه‌یی له ئاگری دۆزه‌خدا ده‌مێنێته‌وه وبه‌هه‌شتی لێ حه‌رامه، وه‌كو خوای گه‌وره ده‌فه‌رمێت: ﴿إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ﴾ [المائدة: ٧٢].

واته: هه‌ركه‌سێك هاوبه‌ش بۆ خوای گه‌وره بڕیار بدات ئه‌وا خوای گه‌وره به‌هه‌شتی له‌سه‌ر حه‌رام و قه‌ده‌غه ده‌كات، وه شوێنی ئه‌و ئاگری دۆزه‌خه، وه‌سته‌مكاران (هاوبه‌ش بڕیارده‌ران) هیچ پشتیوان ویارمه‌تی ده‌رێكیان نی‌یه كه له‌ئاگری دۆزه‌خ ڕزگاریان بكات[٨].

حوكمی سوێند خواردن به جگه له خوای گه‌وره:

پ٢ حوكمی سوێند خواردن چی‌یه به جگه له خوای گه‌وره؟ وه‌كو كه‌سێك كه بڵێت: به پێغه‌مبه‌ر، به‌ژیانت، به‌شه‌ره‌فم، به‌م رزقه، وهاوشێوه‌ی ئه‌مانه، وه‌كاتێك به‌رهه‌ڵستی لێ بكه‌ین له‌وه‌ڵامدا ده‌ڵێت: ئه‌مه شتێكه زۆر به ئاسانی وه‌رمان گرتووه‌و له‌سه‌ری ڕاهاتوین.

٨- (فتاوى وأذكار لإتحاف الأخيار، ص٩-١٠).

و ئەگەر سوێند خۆرەكە باوەڕی وا بێت كە سوێند پێ خوراوەكە لەپلەو پایەدا وەكو خوای گەورەیە، ئەوا هاوبەش بڕیاردانی گەورەیەو پێی دەبێت بە هاوبەش بڕیاردەری گەورە، وەئەگەر باوەڕی وانەبێت وبەگەورە زانینی سوێند پێ خوراوەكە لە دڵیدا وای لێ كردبێت كە سوێندی پێ بخوات بەبێ ئەوەی باوەڕی وا بێت كە لە پلەو پایەدا وەكو خوای گەورەیە ئەمایان هاوبەش بڕیاردانی بچوكەو پێی دەبێت بە هاوبەش بڕیاردەری بچوك، چونكە پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) دەفەرمێت: ﴿مَنْ حَلَفَ بِغَيرِ اللهِ فَقَدْ كَفَرَ أو أَشْرَكَ﴾[٩].

واتە: هەركەسێك سوێند بخوات بە جگە لە خوای گەورە ئەوا بەجەخت لەسەر كراویەوە كوفری كردووە، یاخود هاوبەشی بۆ خوای گەورە بڕیارداوە.

وە پێویستە بەرهەڵستی بكرێت لەهەر كەسێك كە تەبەڕوك دەكات بە گۆڕ، یاخود سوێند دەخوات بە جگە لەخوای گەورە، وە دەبێت بۆیان ڕوون بكرێتەوە كە ئەم كارانەی لەسزای خوای گەورە ڕزگاری ناكەن.

وەكە دەڵێت: ئەمە شتێكە زۆر بە ئاسانی وەرمان گرتووە ولەسەری ڕاهاتوین، ئەم گومانە گومانی ئەو هاوبەش بڕیاردەرانەیە كە پێغەمبەرانیان بەدرۆ دەخستەوەو دەیان ووت:

﴿إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَى أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَى آثَارِهِمْ مُقْتَدُونَ﴾ [الزخرف: ٢٣] . واتە: ئێمە باوك و باپیرانی خۆمان لەسەر جۆرە پەرستنێك بینیوە، وە ئێمە شوێنی شوێنەواری ئەوان دەكەوین، پێغەمبەریش(صلى الله عليه وسلم) پێیانی فەرموو:

﴿قَالَ أَوَلَوْ جِئْتُكُمْ بِأَهْدَى مِمَّا وَجَدْتُمْ عَلَيْهِ آبَاءَكُمْ قَالُوا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ﴾[الزخرف: ٢٤] .

واتە: ئایا ئەو دینەی كەمن بۆتانم هێناوە لەلایەن خوای گەورەوە هیدایەت دەرترو ڕێنمونی كەر تر نی یە لەوەی كە لە باوك وباپیرانتانەوە بۆتان بەجێ ماوە؟ ئەوانیش لە وەڵامدا وتیان: ئەوەی كە تۆ هێناوتەو تۆی پێ نێردراوی ئێمە پێی كافرو بێ باوەڕین وبەرهەڵستی دەكەین. خوای گەورەیش دەفەرمێت:

﴿فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ﴾ [الزخرف: ٢٥]. واتە: ئێمە تۆڵەی بەدرۆخستنەوەی پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) وشوێن نەكەوتنی ولاسایی كردنەوەی كوێرانەی باوك و باپیرانیانمان لێ سەندن، دەی تەماشا بكەو بزانە سەرەنجامی بەدرۆخەرەوانی پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) چۆن بوو. وەحەڵاڵ نی یە بۆ هیچ كەسێك بەڵگە بۆ بەتاڵەكەی بهێنێتەوە بەوەی كە باوك وباپیرانی لەسەری دیوە ولەوانەوە بۆی ماوەتەوە، یاخود داب ونەریتی ئەو وایە، وهاوشێوەی ئەمانە، وە ئەگەر ئەم شتانە بكات بەبەڵگە ئەوا بەڵگەكانی لای خوای گەورە پوچەڵ وبێ بنەمایە وهیچ سودی پێ ناگەیەنێت، وە ئەو كەسانەی كە توشی ئەم شتە بوونە پێویستە تۆبە بكەن وبگەڕێنەوە بۆ لای خوای گەورە وشوێنی حەق بكەون لە هەر كوێیەك بوو، وە لەهەر كەسێكەوە بوو، وەلەهەر كاتێكدا بوو، وەداب و نەریتی نەتەوە وگەلەكەیان یاخود لۆمەی كەسە نەزانەكانیان وایان لێ نەكات كە حەق وەرنەگرن، چونكە مرۆڤی باوەڕداری ڕاستەقینە ئەوەیە كە لۆمەی لۆمەكەران وبەربەستەكان نایگەڕێنێتەوە لە دینی خوا.

خوای گەورە هەموو لایەك سەركەوتوو بكات بۆ هەموو شتێك كە ڕەزامەندی خۆی تێدا بێت، وەبمانپارێزێت لە هەموو شتێك كە تووڕەبوون وسزای خۆی تێدا بێت[١٠].

٩- (رواه الترمذي، وصححه الشيخ الألباني في إرواء الغليل، رقم: ٢٥٦١).

١٠- (فتاوى وأذكار لإتحاف الأخيار، ص١٠-١١).

حوكمی سوێند خواردن بە جگە لە خوای گەورە:

پ٣ حوكمی سوێند خواردن چیيە بە جگە لە خوای گەورە؟ لەگەڵ ئەوەی كە لێوەی گێڕدراوەتەوە كە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (أفلح وأبيه إن صدق)[١١]. واتە: سوێند بێت بە باوكی سەرفراز بوو ئەگەر ڕاست بكات.

و سوێند خواردن بە جگە لەخوای گەورە، وەكو كەسێك بڵێت: بەژیانت، یاخود بە ژیانم، یاخود سوێند بێت بەسەرۆك، یاخود بەگەل، هەموو ئەمانە حەرامە، بەڵكو لە هاوبەش بڕیاردانن، چونكە ئەم جۆرە بەگەورە زانینە دروست نیيە بۆ جگە لە خوای گەورە، وەهەركەسێك جگە لە خوای گەورە بە گەورە بزانێت كە تەنها بۆ خوای گەورە بگونجێت ئەوە هاوبەش بڕیاردانە.

بەڵام لەبەر ئەوەی سوێند خۆر باوەڕی وانیيە كە گەورەیی سوێند پێ خوراو وەكو گەورەیی خوای گەورە وایە، ئەمە نابێت بە هاوبەش بڕیاردانی گەورە، بەڵكو هاوبەش بڕیادانی بچوكە، بۆیە هەر كەسێك سوێندی خوارد بە جگە لە خوای گەورە ئەوا هاوبەشی بۆ خوای گەور داناوە هاوبەش دانانێكی بچوك.

پێغەمبەرﷺ دەفەرمێت:(لا تَحْلِفُوا بِآبائِكُمْ، مَنْ كَانَ حَالِفاً فَلْيَحْلِفْ بِاللهِ أو لِيَصْمُتْ)[١٢] . واتە: سوێند بەباوك وباپیرانتان مەخۆن، وەهەركەسێك ویستی سوێند بخوات ئەوا با بە خوای گەورە سوێند بخوات، یاخود بێ دەنگ بێت وسوێند نەخوات. وەدەفەرمێت: (مَنْ حَلَفَ بِغَيرِ اللهِ فَقَدْ كَفَرَ أو أشْرَكَ)[١٣].

واتە: هەركەسێك سوێند بخوات بە جگە لە خوای گەورە ئەوا بەجەخت لەسەر كراویيەوە كوفری كردووە، یاخود هاوبەشی بۆ خوای گەورە بڕیارداوە.

بۆیە سوێند مەخۆ بە جگە لە خوای گەورە ئەگەر سوێند پێ خوراوەكە هەر كەسێك بوو ، تەنانەت ئەگەر پێغەمبەریش بوو یاخود جبریل بوو یاخود لەوان پلەو پایەی نزمتر بوو، لە پێغەمبەران یاخود فریشتەكان یاخود لە مرۆڤەكان، یاخود لە خوار پێغەمبەرانەوە، سوێند مەخۆ بە هیچ كەس و شتێك جگە لە خوای گەورە.

بەڵام فەرموودەكەی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) كە دەفەرمێت: (أفلح وأبيه إن صدق).

دەربارەی ئەم وشەیە(وأبيه) واتە: سوێند بە باوكی، فەرمودەناسان بۆچونیان جیاوازە، هەیانە بەرهەڵستی لێ كردووەو ووتویەتی بە صەحیحی لە پێغەمبەرەوە (صلى الله عليه وسلم) نەهاتووە، بە گوێرەی ئەم بۆچونە هیچ ئاڵۆزیيەك لەم بابەتەدا نیيە، چونكە تۆ كاتێك باسی شتێك دەكەیت و وەڵامی دەدەیتەوە دەبێت ئەو شتە بوونی هەبێت، وەئەگەر بوونی نەبوو ئەوا بەرگری پێ ناكرێت وئاوڕی لێ نادرێتەوە.

وەئەگەر بڵێین ئەم وشەیە(وأبيه) جێگیرە، ئەوا وەڵامەكەی بەم شێوەیە:

ئەم وشەیە ئاڵۆزو نادیارە(مشكل)ە، وسوێند خواردن بە جگە لە خوای گەورە ئاشكرایە(محكم)، واتە: (محكم) و(متشابه) مان هەیە، وە ڕێگای زانا دامەزراوەكان لە زانیاریدا وایە كە واز لە(متشابه) بهێنن و (محكم) وەربگرن وكاری پێ بكەن، خوای گەورە دەفەرمێت: ﴿هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا﴾ [آل عمران: ٧].

١١- (سنن أبي داود: ١٠٧/١، ٢٢٣/٣، قال الشيخ الألباني شاذ بزيادة وأبيه).

١٢- (متفق عليه، وانظر: صحيح الترغيب والترهيب: ٣/ ٢٩٥١).

١٣- (رواه الترمذي، وصححه الشيخ الألباني في إرواء الغليل، رقم: ٢٥٦١).

واته: خوای گهوره ئهو خوایهیه كه ئهو قورئانهی دابهزاندۆته سهرت ئهی محمد(صلى الله عليه وسلم) له قورئاندا ههندێك له ئایهتهكانی (محكم)ن، واته: (یهك ڕاڤه كردنیان ههیه, وه ماناكهیان دیارهو ئاشكرایه، وه بواری گۆڕینی ماناو لادانو شاردنهوهو دوو دڵی تێدا نییه)، كه ئهم ئایهتانه بنچینهی قورئانن و پشتیان پێ دهبهسترێت، وئهو ئایهتانهی پێچهوانهیان بێت دهگهڕێنرێنهوه بۆ ئهم ئایهتانه, وه ههندێك ئایهتی تری قورئان (متشابه)ن، واته: (زیاتر له یهك ڕاڤهكردنیان ههیه، وه بواری گۆڕینی ماناو لادانو شاردنهوهیان ههیه), فهرمانمان پێ كراوه به باوهڕهێنان به ئایهتی (متشابه)و ئیش كردن به ئایاتی (محكم) بهڵام ئهوانهی لادان له حهق لهدڵیاندایه شوێنی ئایهتی متشابه دهكهون، وه گومان بۆ باوهڕداران دروست دهكهن و دهیكهن به بهڵگه بۆ ئهو بیدعهیهی كه خۆیان له سهرین كه مهبهستیان ئهوهیه خهڵكی تووشی فیتنه بكهن له دینهكهیانداو دڵیان تێك بدهن، وه مهبهستیان ڕاڤه كردنێتی بهو شێوهیهی كه خۆیان دهیانهوێت و بگونجێت لهگهڵ ڕێگه خراپهكهیاندا له كاتێكدا هیچ كهسێك له ڕاڤهكردنهكهی نازانێت تهنها خوای گهوره نهبێت، وه ئهوانهی كه دامهزراون له زانستدا دهڵێن باوهڕمان پێی ههیه ههمووی له لایهنی پهروهردگارمانهوهیه.

وهكه دهڵێین (متشابه)ه، مانای وایه ئهگهرێكی زۆری ههیه، لهوانهیه ئهمه پێش قهدهغه كردنی بێت، وهلهوانهیه تایبهت بێت به پێغهمبهرهوه(صلى الله عليه وسلم) لهبهر دووری هاوبهش بڕیاردان له حهقی ئهودا، وهلهوانهیه ئهمه لهو شتانه بێت كهبهسهر زماندا هاتبێت بهبێ مهبهست، وه لهبهر ئهوهی ئهم ئهگهرانه ههموو ههن لهسهر ئهم وشهیه(وأبيه) ئهگهر صحيح بێت له پێغهمبهرهوه(صلى الله عليه وسلم) ئهوا پێویسته لهسهرمان(محكم) هكه وهربگرین وكاری پێ بكهین كه بریتییه له قهدهغه كردنی سوێند خواردن به جگه له خوای گهوره. بهڵام لهوانهیه ههندێك له خهڵكی بڵێن: سوێند خواردن به جگه له خوای گهوره دێته سهر زمانی و قورسه لهسهری كه وازی لێ بێنێت، وهڵامی ئهمه چییه؟

دهڵێین: ئهمه ناكرێته بهڵگه بهڵكو كۆششی نهفسی خۆت بكه لهسهر واز هێنان و دهرچون لێی .

وهله یادمه جارێكیان بهرههڵستیم له پیاوێك كرد كه بڵێت: به پێغهمبهر(صلى الله عليه وسلم)، ئهویش دهربارهی شتێك قسهی لهگهڵمدا دهكرد ووتی: به پێغهمبهر (صلى الله عليه وسلم) ناگهڕێمهوه سهری.

ئهم ووتنهی لهسهر ئهو بنچینهیه بوو كه دووپاتی بكاتهوه كه ناگهڕێتهوه سهر سوێند خواردن به پێغهمبهر(صلى الله عليه وسلم)، بهڵام هاته سهر زمانی، دهڵێین ههوڵ بده ئهوهندهی له تواناتدا ههیه ئهم ووشهیه لهسهر زمانت بسڕهرهوه، چونكه هاوبهش بڕیاردانه، وه هاوبهش بڕیاردانیش ترسناكییهكهی زۆر گهورهیه ههرچهنده ئهگهر بچوكیش بێت، تا شێخ الإسلام إبن تيمية(ڕهحمهتی خوای لێ بێت) دهفهرمێت: (هاوبهش بڕیاردان خوای گهوره لێی خۆش نابێت ئهگهر بچوكیش بێت).

وه إبن مسعود(خوای لێ ڕازی بێت) دهفهرمێت: (لانْ أَحْلِفَ باللهِ كاذِباً أَحَبُّ إِليَّ مِنْ أَنْ أَحْلِفَ بِغَيرِهِ صَادِقاً)[١٤]. واته: ئهگهر سوێند بخۆم بهخوای گهوره به درۆ لام خۆش تره لهوهی كه سوێند بخۆم به جگه له خوای گهوره بهڕاستی.

شێخ الإسلام إبن تيمية(ڕهحمهتی خوای لێ بێت) دهفهرمێت: (چونكه تاوانی هاوبهش بڕیاردان گهورهتره له تاوانی گهوره)[١٥].

١٤- (صححه الشيخ الألباني في: إرواء الغليل: ٨/ ٢٥٦٢).

١٥- (فتاوى مهمة لعموم الأمة: ص٦٨-٧١).

حوكمی سەردانی كردنی گۆڕی پیاو چاكان:

پ٤ حوكمی سەردانی كردنی گۆڕی پیاو چاكان چی‌یە بەمەبەستی داواكردنی لەش ساغی لێیان؟

و سەردانی كردنی گۆڕی خەڵكی بە گشتی بێت، یاخود گۆڕی كەسانێك كە وا دەزانرێت پیاوچاك بوونە، بۆ ئەوەی داوای فریاكەوتن و یارمەتی و ئاسانكاری باری ژیانیان لێ بكرێت، ئەمە هاوبەش بڕیاردانی گەورەیە وخاوەنەكەی لە ئایینی ئیسلام دەردەكات، خوای گەورە دەفەرمێت: ﴿وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا بُرْهَانَ لَهُ بِهِ فَإِنَّمَا حِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ﴾ [المؤمنون: ١١٧].

ئەم ئایەتە پیرۆزە ئەوە دەگەیەنێت كەهەركەسێك لەگەڵ خوای گەورەدا لە خوایەكی تر بپاڕێتەوە، ئەوا لەم كارەیدا هیچ بەڵگەیەكی نی‌یە، بەڵكو بەڵگەیە لەسەر گێلی ونەفامی وگومڕایی، هەروەها هەڕەشەی تێدایە بۆ هەموو كەسێك كە لەگەڵ خوای گەورەدا لە خوایەكی تر بپاڕێتەوە كە دەفەرمێت: ﴿ فَإِنَّمَا حِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّهِ﴾، هەروەها سودی ئەوەی تێدایە كە ئەو كەسەی كە لە جگە لە خوای گەورە دەپاڕێتەوە بەم پاڕانەوەیە هەرگیز سەركەوتوو وسەرفراز نابێت، وەسودی ئەوەیشی تێدایە كە ئەو كەسە كافرە، چونكە خوای گەورە دەفەرمێت: ﴿إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ﴾.

وە پاڕانەوە لە جگە لە خوای گەورە گێلی ونەفامی وگومڕایی‌یە، چونكە خوای گەورە دەفەرمێت: ﴿وَمَنْ يَرْغَبُ عَنْ مِلَّةِ إِبْرَاهِيمَ إِلَّا مَنْ سَفِهَ نَفْسَهُ﴾ [البقرة: ١٣٠]. واتە: كێ هەیە لە دین ورێگا وبەرنامەی ئیبراهیم(صلى الله عليه وسلم) لابدات مەگەر كەسانێكی خۆگێل ونەزان ونەفام كردوو.

وە دەفەرمێت: ﴿وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ يَدْعُو مِنْ دُونِ اللَّهِ مَنْ لَا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَهُمْ عَنْ دُعَائِهِمْ غَافِلُونَ﴾[الأحقاف: ٥].

واتە: كێ گومڕاتە لەو كەسەی كە لە جگە لە خوای گەورە دەپاڕێتەوە لە كەسانێك كە تا ڕۆژی قیامەت ناتوانن وەڵامیان بدەنەوە، وە ئەوان بێ ئاگان لە پاڕانەوەی ئەم خەڵكە نەزان وگومڕایە لەوان.

وەسەرسوڕهێنەر ئەوەیە كە ئەم كەسە نەزانانە بچنە سەر گۆڕی ئەو مردووانەی كە دەزانن ئەمانە تەنها لاشەیەكی رزیوی بێ گیانن ناتوانن خۆیان رزگار بكەن لەو حاڵەی كە تێیدان چ جای ئەوەی كە جگە لە خۆیان رزگار بكەن، ئەوانیش داوایان لێ دەكەن كە لە سەغڵەتی وناخۆشی رزگاریان بكەن، وداوای لابردنی ناخۆشی‌یەكانیان لێ دەكەن.

ئەگەر مرۆڤ بڕوانێتە حاڵی ئەو كەسانە ئەوا زۆر سەرسام دەبێت، وە ئەگەر ئەو كەسانە بگەڕێنەوە سەر خۆیان و بیر بكەنەوە ئەوا گێلی ونەزانی خۆیان بۆ دەردەكەوێ، كە ئەوان لە گومڕایی‌یەكی ئاشكرادان، داواكارین لە خوای گەورە كەتێكڕای موسڵمانان چاو ڕۆشنا بكات لە دینەكەیدا، وەڕێنمونی‌یان بكات بۆ حەق، وەدامەزراویان بكات لەسەری.

وەمن بەو جۆرە كەسانە دەڵێم: پاڕانەوەیەكی سودبەخش بپاڕێنەوە كەوا پەنا بەرن بۆ خوای گەورە، چونكە هەر ئەو وەڵامی لێقەوماوان دەداتەوە كاتێك كە لێی دەپاڕێنەوە، وەهەر ئەو دەردو بەڵاو ناخۆشی‌یان لەسەر لادەبات، وە موڵكی هەموو شتێك هەر بەدەستی ئەوە، وەهەر ئەوە كە بە پێغەمبەرەكەی(صلى الله عليه وسلم) دەفەرمێت: ﴿وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ﴾ [البقرة: ١٨٦]. واتە: ئەی محمد(صلى الله عليه وسلم) ئەگەر بەندەكانی من پرسیاری منیان لێت كرد ئەوا من لێیانەوە نزیكم(بەزانیاری وبیستن و بینین وتواناو دەسەڵات و ویست)، وەوەڵامی دوعاو پاڕانەوەی ئەو كەسانە دەدەمەوە كە لێم دەپاڕێنەوە(یاخود داوای چی‌یان كردووە بۆیان جێبەجێ دەكات، یاخود لە قیامەتدا پاداشتیان دەداتەوە، یاخود لەدونیادا بایی پاڕانەوەكەیان بەڵاو ناخۆشی‌یان لەسەر لادەبات)، بەڵام بەو مەرجەی كە ئەوانیش وەڵامی بانگەوازی من بدەنەوە وباوەڕم پێ بهێنن بەڵكو دەچنە سەر ڕێگای ڕاست.

وه با ئه‌و كه‌سانه خۆیان تاقی بكه‌نه‌وه كاتێك كه ڕوو ده‌كه‌نه خوای گه‌وره و به‌ڕاستی و دڵسۆزی په‌نای بۆ ده‌به‌ن، یاخود به پێویستی و ئومێدی وه‌ڵامدانه‌وه، تا بۆیان ده‌ركه‌وێت كه هیچ كه‌سێك سودیان پێ ناگه‌یه‌نێت ته‌نها خوای گه‌وره نه‌بێت.

وه ئه‌گه‌ر بڵێن: جاری وا هه‌یه ئه‌و كه‌سانه دوعا ده‌كه‌ن له خاوه‌نی ئه‌و گۆڕانه‌ی كه‌وا گومان ده‌به‌ن پیاو چاكن، پاشان به قه‌زاو قه‌ده‌ری خوای گه‌وره داواكاری‌یه‌كانیان بۆ جێبه‌جێ ده‌بێت، ئایا ئێمه هه‌ڵوێستمان چۆن بێت سه‌باره‌ت به‌م ڕووداوه؟

وه‌ڵام: هه‌ڵوێستی ئێمه ئه‌وه‌یه كه ئێمه ده‌زانین و دڵنیاین كه ئه‌وه‌ی بۆ ئه‌وان ڕووی داوه له خاوه‌نی گۆڕه‌كانه‌وه نی‌یه، وه به‌هۆی پاڕانه‌وه‌ی ئه‌وانه‌وه له گۆڕه‌كان نی‌یه، چونكه خوای گه‌وره ده‌فه‌رمێت: ﴿وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ يَدْعُو مِنْ دُونِ اللَّهِ مَنْ لَا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَهُمْ عَنْ دُعَائِهِمْ غَافِلُونَ﴾ [الأحقاف: ٥].

واته: كێ گومڕاته له‌و كه‌سه‌ی كه له جگه له خوای گه‌وره ده‌پاڕێته‌وه له كه‌سانێك كه تا ڕۆژی قیامه‌ت ناتوانن وه‌ڵامیان بده‌نه‌وه، وه ئه‌وان بێ ئاگان له پاڕانه‌وه‌ی ئه‌م خه‌ڵكه نه‌زان وگومڕایانه له‌وان.

وه خاوه‌نی ئه‌و گۆڕانه ناتوانن نه سودیان پێ بگه‌یه‌نن، وه نه‌زیانیشیان له‌سه‌ر لاده‌ن، وه‌كو خوای گه‌وره ده‌فه‌رمێت: ﴿وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ أَمْوَاتٌ غَيْرُ أَحْيَاءٍ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ﴾ [النحل: ٢٠-٢١].

واته: ئه‌وانه‌ی كه جگه له خوای گه‌وره خه‌ڵكی لێیان ده‌پاڕێته‌وه توانای دروست كردنی هیچ شتێكیان نی‌یه، به‌ڵكو خۆیان دروست كراون، وه ئێستا ئه‌وان مردون وزیندوو نین، وه خۆیشیان هه‌ست ناكه‌ن كه خوای گه‌وره چ كاتێك زیندوویان ده‌كاته‌وه.

ئه‌م مردووانه ناتوانن هیچ شتێكیان بۆ بكه‌ن به ده‌قی قورئان و سوننه‌ت و یه‌كده‌نگی زانایانی موسڵمانان، به‌ڵام ئه‌وه‌ی كه بۆیان جێبه‌جێ بووه له‌كاتی پاڕانه‌وه‌یان له مردووه‌كان تاقی كردنه‌وه‌یه‌كه له خوای گه‌وره‌وه ئه‌وانی پێ تاقی ده‌كاته‌وه، جاری وا هه‌یه خوای گه‌وره به‌نده‌كانی تاقی ده‌كاته‌وه به‌وه‌ی كه هۆكاره‌كانی تاوان كردنیان بۆ ئاسان ده‌كات بۆ ئه‌وه‌ی تاقی‌یان بكاته‌وه، ئایا نابینیت خوای گه‌وره به‌چی به‌نی ئیسرائیلی تاقی كرده‌وه؟ كاتێك كه ڕاوكردنی ماسی لێ حه‌رام كردن له ڕۆژی شه‌ممه‌دا، وه له‌و ڕۆژه‌دا ماسی‌یه‌كان گه‌لێك زۆر ده‌بوون وله زۆریدا سه‌ر ئاو ده‌كه‌وتن، به لام له ڕۆژانی تری جگه له شه‌ممه ماسی‌یان نابینی، ئه‌مان له‌م تاقی كردنه‌وه‌یه‌دا ده‌رنه‌چون وپه‌نایان بۆ فێڵ كردنێك برد ئه‌ویش ئه‌وه بوو كه له ڕۆژی هه‌ینی تۆڕیان ده‌خسته ناو ئاوه‌كه تا ڕۆژی شه‌ممه ماسی زۆریان بۆ بگرێت، به‌ڵام له شه‌ممه‌دا ده‌ریان ناكرد وده‌ستیان لێ نادا، له ڕۆژی یه‌ك شه‌ممه‌دا ماسی‌یه‌كانیان ده‌رده‌كرد، خوای گه‌وره‌یش پێی فه‌رموون: ﴿ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ﴾ [الأعراف: ١٦٦]. واته: ببن به مه‌یمونی بێ ڕێزی زه‌لیل له سزای ئه‌و كاره ناهه‌مواره‌تاندا.

وه‌كو خوای گه‌وره ده‌فه‌رمێت:

﴿وَاسْأَلْهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ إِذْ يَعْدُونَ فِي السَّبْتِ إِذْ تَأْتِيهِمْ حِيتَانُهُمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرَّعًا وَيَوْمَ لَا يَسْبِتُونَ لَا تَأْتِيهِمْ كَذَلِكَ نَبْلُوهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ﴾ [الأعراف: ١٦٣].

واته: ئه‌ی محمد(صلى الله عليه وسلم) پرسیار له جوله‌كاكان بكه (وه‌كو یادكردنه‌وه‌یان به‌وه‌ی كه به‌سه‌ر پێشینه‌كانیاندا ڕوویدا كاتێك كه خوای گه‌وره كردیانی به مه‌یمون وبه‌راز به هۆی یاری كردنیان به دینه‌كه‌ی وفێڵ كردنیان)، ده‌رباره‌ی ئه‌و دێیه‌ی كه به ته‌نیشت ڕوباره‌كه‌وه بوو(دێی آيلة ی ته‌نیشت عقبة) كاتێك سنوری خوای گه‌وره‌یان به‌زاند، به‌وه‌ی كه له ڕۆژی شه‌ممه‌دا ڕاوی ماسیان ده‌كرد كه‌قه‌ده‌غه كرابوو لێیان له‌و ڕۆژدا، وه خوای گه‌وره به‌وه تاقی كردنه‌وه كه له ڕۆژی

شەممەدا ماسی‌یەکان سەر ئاو دەکەوتن ودیارو ئاشکراو زۆر بوون، و بەئاسانی راو دەکران، بەڵام لە رۆژەکانی تردا کە دروست بوو بۆیان راو بکەن ماسی‌یەکان ناهاتن وتوانای راوکردنیانیان نەبوو، خوای گەورە بەم شێوەیە تاقی کردنەوە بەهۆی خراپەو تاوان و لەڕێ دەرچونی خۆیان تا خوای گەورە بزانێت تا چ رادەیەك ئارام دەگرن.

هەروەها دەفەرمێت: ﴿وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِينَ اعْتَدَوْا مِنْكُمْ فِي السَّبْتِ فَقُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ فَجَعَلْنَاهَا نَكَالًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهَا وَمَا خَلْفَهَا وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّقِينَ﴾ [البقرة: ٦٥-٦٦].

واتە: بە دڵنیایی‌یەوە ئێوە بەسەرهاتی ئەو کەسانەتان زانی کە لە ئێوە (جولەکەکان) سنوری خوای گەورەیان بەزاند لە رۆژی شەممەدا کە فێڵیان کرد(رۆژی هەینی تۆڕیان دەخستە ناو ئاوەکە و رۆژی یەك شەممە دەریان دەکرد، یاخود رۆژانی شەممە جۆگەیان لێ دەدا تا ماسی زۆر دەچونە ناوی‌یەوە، پاشان بەربەستیان دەکردو لە رۆژی یەك شەممە دەریان دەکرد).

خوای گەورەیش لە سزای ئەم سەرپێچی‌یەدا کردیانی بە مەیمونی بێ رێز و زەلیل، وە ئەو دێیەی کرد بە پەندو عیبرەت بۆ دێیەکانی پێش وپاشی خۆی، وە تا ببێت بە ئامۆژگاری بۆ لە خوا ترسان وخۆپارێزان تا رۆژی قیامەت.

پاشان ئایا نابینیت خوای گەورە بەچی هاوەڵانی تاقی کردەوە کاتێك کە لە ئیحرامدا بوون؟ خوای گەورە فەرمووی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَيَبْلُوَنَّكُمُ اللَّهُ بِشَيْءٍ مِنَ الصَّيْدِ تَنَالُهُ أَيْدِيكُمْ وَرِمَاحُكُمْ لِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ يَخَافُهُ بِالْغَيْبِ﴾ [المائدة: ٩٤].

واتە: ئەی باوەڕداران خوای گەورە تاقی‌تان دەکاتەوە بە شتێك لە راوکردن(کە لەکاتی ئیحرامدا لە حەرەمدا لێی قەدەغە کردن، هەروەکو چۆن لە جولەکەکانی قەدەغە کرد لە رۆژی شەممەدا) لەم کات وشوێنەدا خوای گەورە تاقی‌یانی کردەوە کە راوکردنی بۆ ئاسان کردبوون بە شێوەیەك کە دەیانتوانی بەدەست و رمەکانیان راو بکەن ، بەبێ ئەوەی کە پێویستیان بە تیر و راونان و دواکەوتنیان بێت، بۆ ئەوەی خوای گەورە بزانێت کێ لە ئێوە لە نهێنیدا لە خوای گەورە دەترسێت، هەروەکو چۆن لەبەر چاو خەڵکی لێی دەترسێت.(بەڵام هاوەڵان وەکو جولەکەکان نەبوون و لەم تاقی کردنەوەیەدا دەرچون و سنوری خوای گەورەیان نەبەزاند هەرچەندە زۆر پێویستیشیان بوو لەبەر خۆپارێزی و لە خوا ترسانیان.

مەبەست لێرەدا ئەوەیە ئەو هاوبەش بڕیاردەرانەی کە دوعا لەو گۆڕانە دەکەن، پاشان بەقەزاو قەدەری خوای گەورە ئەوەی داوایان کردووە بۆیان جێبەجێ دەبێت، ئەمە بەبێ گومان تاقی کردنەوەیەکە لەلایەن خوای گەورەوە تاقی‌یان دەکاتەوە.

داواکارین لە خوای گەورە حەقمان بە حەق نیشان بدات و شوێنکەوتنیمان پێ ببەخشێت، وبەتاڵیشمان بەبەتاڵ نیشان بدات و دورکەوتنەوەیمان پێ ببەخشێت[١٦].

حوکمی قورئان خوێندن لەسەر گۆڕ:

پ٥ حوکمی قورئان خوێندن چی‌یە لەسەر گۆڕ ئایا دروستە یان نا؟

و قورئان خوێندن لەسەر گۆڕ دروست نی‌یە وبیدعەیە، وە پێغەمبەری خوا(صلى الله عليه وسلم) زانا ترین کەس بووە بە شەریعەتی خوا، وە زانا ترین کەس بووە بەوەی کە ووتویەتی، وە زاناترینو پاراو ترین کەس بووە لەوەی دەری بڕیووە، وە لەهەموو کەس ئامۆژگاری زیاتر کردووە لەوەی کە ویستوویەتی، ئەوە کە دەفەرمێت: ﴿كُلُّ بِدْعَةٍ ضَلالَةٌ﴾[١٧]. واتە: هەموو بیدعەیەك گومڕایی‌یە.

١٦- (فتاوى مهمة لعموم الأمة: ص٧٥-٨٠).

١٧- (صححه الشيخ الألباني في: سلسلة الأحاديث الصحيحة: ٦/ ٢٧٣٥).

وە ئەم ڕستە گشتیيە كۆگیرە هیچ شتێكی لێ جیا ناكرێتەوە ودەرناكرێت، وە هەموو بيدعەيەك گومڕاييیە بەم دەقە(محكم)ە ڕەوانبێژە كە ئەگەر كەسێك بیەوێت درێژەی پێ بدات و ڕوونی بكاتەوە ئەوا پەرتووكێكی گەورەی دەوێت، بۆیە قورئان خوێندن لەسەر گۆڕ بيدعەيە ولەسەردەمی پێغەمبەری خوادا (صلى الله عليه وسلم) نەبووە، وە پێغەمبەریش (صلى الله عليه وسلم) ئەم شتەی نەكردووە بە سوونەت نەبە ووتەی، نەبە كردەوەی نە بە بێدەنگ بوون و ڕازی بوونی، بەڵكو ڕێنمونی ئوممەتەكەی دەكرد بۆ ئەم شتە دەیفەرموو بڵێن: ﴿ السَّلامُ عَلَيكُمْ دارَ قَومٍ مُؤْمنِين، وإنَّا إنْ شَاءَ اللهُ بِكُمْ لاحِقُون، يَرْحَمُ اللهُ المُسْتَقْدِمينَ مِنا ومِنْكُمْ والمُسْتَأخِرِين، نَسْأَلُ اللهَ لنا ولَكُمُ العافِيةَ، اللّهُمَّ لا تَحرِمْنا أجْرَهُمْ ولا تَفْتِنا بعدَهُم، واغْفِرْ لَنا ولَهُم﴾[١٨].

واتە: سەلامی خوای گەورەتان لێ بێت ئەی خەڵكانی باوەڕداری ئەم گۆڕستانە، ئێمەش إن شاء الله پێتان دەگەینو دێین بۆ لاتان، خوای گەورە ڕەحم بە ڕۆیشتوەكانو هاتووەكانی ئێمەو ئێوەیش بكات، داواكاری پارێزراوین لە خوای گەورە بۆ ئێمەو ئێوەیش، خوایە بێ بەشمان نەكەیت لە پاداشتیان، وە لە دوای

ئەوانیش تاقیمان نەكەیتەوە، وە لەئێمەو ئەوانیش خۆش بە[١٩].

حوكمی تەوەسول كردن بە پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم)**:**

پ٦ حوكمی تەوەسول كردن چیيە بە پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم)؟

و تەوەسول كردن بە پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) چەند بەشێكە:

یەكەم: تەوەسول بكات بە باوەڕهێنانی بە پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم)، ئەمە تەوەسولێكی دروستە وەكو ئەوەی بڵێت: خوایە بۆخاتر باوەڕهێنانم بەتۆ و پێغەمبەرەكەت (صلى الله عليه وسلم) لێم خۆش بە، ئەمە ئاساییيەو دروستەو هیچی تێدا نییە، خوای گەورە لە قورئاندا باسی ئەم جۆرەی كردووە كە دەفەرمێت:

﴿رَبَّنَا إِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْإِيمَانِ أَنْ آمِنُوا بِرَبِّكُمْ فَآمَنَّا رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ ﴾ [آل عمران: ١٩٣]. واتە: ئەی پەروەردگارمان ئێمە گوێ بیستی بانگەوازكارێك بووین بانگەوازی دەكرد بۆ باوەڕهێنان بە تۆ (واتە: پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم)) ئێمەش باوەڕمان هێنا، خوایە بۆخاتری ئەم باوەڕهێنانەمان بە تۆ وپێغەمبەرەكەت (صلى الله عليه وسلم) لە تاوانەكانمان خۆش بە و گوناهەكانمان بسڕەوە ولەگەڵ چاكەكاراندا بمانمرێنە.

چونكە باوەڕهێنان بە پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) وەسیلەو هۆكارێكی شەرعیيە بۆ لێخۆش بوونی خوای گەورە لە تاوانەكان وسڕینەوەی گوناهەكان، ئەو تەوەسولی كردووە بە هۆكارێكی جێگیری شەرعی. **دووەم:** تەوەسول كردن بە پاڕانەوەی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم)، واتە: پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) دوعای بۆ بكات و لە خوا بپاڕێتەوە بۆی، ئەمیش بە هەمان شێوە دروستە، بەڵام ناگونجێت تەنها لە ژیانی پێغەمبەردا (صلى الله عليه وسلم) نەبێت، بەڵام پاش مردنی دروست نییە، هەروەكو چۆن ئیمامی عومەر (خوای لێ ڕازی بێت) لە پاش وەفاتی پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) لە بێ بارانیدا تەوەسولی كرد بە ئیمامی عباسی(خوای لێ ڕازی بێت) مامی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) نەك بە پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) چونكە كۆچی دوای كردبوو، وە فەرمووی:

﴿اللّهُمَّ إنَّا كُنَّا نَتَوَسَّلُ إليكَ بِنَبِيِّنا فَتُسْقِينا، وإنا نَتَوَسَّلُ إليكَ بِعَمِّ نَبِيِّنَا فَاسْقِنَا﴾[٢٠].

١٨- (صحيح الجامع الصغير، رقم: ٤٤٢١، دون (اللهم لا تحرمنا أجرهم ولا تفتنا بعدهم، واغفر لنا ولهم).

١٩- (فتاوى مهمة لعموم الأمة: ص٧٤-٧٥).

٢٠- (رواه البخاري، وانظر: مشكاة المصابيح: ١/ [١٣](١٥٠٩).

واته‌: ئه‌ی په‌روه‌ردگار ئێمه‌ پێش تر ته‌وه‌سولمان ده‌كرد به‌ پێغه‌مبه‌ر (صلى الله عليه وسلم) له‌ ژیانیدا تۆیش بارانت بۆ ده‌بارانین، وه‌ ئێستا ته‌وه‌سول ده‌كه‌ین به‌ مامی پێغه‌مبه‌ره‌كه‌مان (صلى الله عليه وسلم) تۆیش بارانمان بۆ ببارێنه‌. وه‌ فه‌رمانی ده‌كرد به‌ ئیمامی عه‌باس(خوای لێ ڕازی بێت) كه‌ هه‌ڵسێت و له‌خوا بپاڕێته‌وه‌ تا بارانیان بۆ ببارێنێت.

بۆیه‌ ته‌وه‌سول كردن له‌ ژیانی پێغه‌مبه‌ردا (صلى الله عليه وسلم) به‌ پاڕانه‌وه‌كه‌ی دروسته‌و هیچ شتێكی تێدا نی‌یه‌.

سێیه‌م: ته‌وه‌سول كردن به‌خاتری پێغه‌مبه‌ر (صلى الله عليه وسلم) ئیتر له‌ ژیاندا بێت یاخود مرد بێت جیاوازی نی‌یه‌و ته‌وه‌سولێكی بیدعی‌یه‌و دروست نی‌یه‌، چونكه‌ خاتری پێغه‌مبه‌ر كه‌س سودی لێ نابینێت ته‌نها خۆی نه‌بێت، بۆیه‌ دروست نی‌یه‌ بۆ مرۆڤـ بڵێت: خوایه‌ بۆ خاتری پێغه‌مبه‌ره‌كه‌ت (صلى الله عليه وسلم) لێم خۆش به‌، یاخود فلانه‌ شتم پێ ببه‌خشه‌، چونكه‌ وه‌سیله‌ ده‌بێت هۆكار بێت، وه‌ وه‌سیله‌ له‌(وسل)ه‌وه‌ وه‌رگیراوه‌ به‌ مانای گه‌یشتن به‌ شتێك.

بۆیه‌ ده‌بێت وه‌سیله‌كه‌ بتگه‌یه‌نێت به‌ شته‌كه‌، وه‌ ئه‌گه‌ر نه‌تی گه‌یاند به‌ شته‌كه‌ ئه‌وا وه‌سیله‌یه‌كی بێ سووده‌.

له‌سه‌ر ئه‌م بنچینه‌یه‌ ده‌ڵێین: ته‌وه‌سول كردن به‌ پێغه‌مبه‌ر(صلى الله عليه وسلم) سێ به‌شه‌:

به‌شی یه‌كه‌م: ته‌وه‌سول كردن به‌ باوه‌ڕ هێنان پێی و شوێن كه‌وتنی، ئه‌مه‌ دروسته‌ له‌ ژیانی و له‌پاش مردنی.

به‌شی دووه‌م: ته‌وه‌سول كردن به‌ پاڕانه‌وه‌ی، واته‌: داوا له‌ پێغه‌مبه‌ر(صلى الله عليه وسلم) بكات دوعای بۆ بكات، ئه‌مه‌یان له‌ ژیانیدا دروسته‌ نه‌ك له‌ پاش مردنی چونكه‌ له‌پاش مردنی ناگونجێت‌و ناشێت. **به‌شی سێیه‌م:** ته‌وه‌سول كردن به‌ خاتر و پله‌و پایه‌ی پێغه‌مبه‌ر(صلى الله عليه وسلم) له‌ لای خوای گه‌وره‌، ئه‌مه‌یان دروست نی‌یه‌ نه‌ له‌ژیانیدا وه‌ نه‌له‌ پاش مردنی، چونكه‌ وه‌سیله‌ نی‌یه‌ ومرۆڤـ ناگه‌یه‌نێت به‌ مه‌به‌ستی چونكه‌ له‌ كرده‌وه‌ی خۆی نی‌یه‌. ئه‌گه‌ر كه‌سێك بڵێت: هاتوم بۆ لای پێغه‌مبه‌ر (صلى الله عليه وسلم) لای گۆڕه‌كه‌ی، وه‌ داوام لێ كردووه‌ داوای لێخۆشبوونم بۆ بكات له‌ خوای گه‌وره‌ ئایا ئه‌م شته‌ دروسته‌ یان نا؟

ده‌ڵێین: دروست نی‌یه‌، ئه‌گه‌ر بڵێت: ئه‌وه‌ نی‌یه‌ خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمێت: ﴿وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا﴾ [النساء: ٦٤].

واته‌: كاتێك كه‌ سته‌م له‌ خۆیان ده‌كه‌ن‌و تاوان ئه‌نجام ده‌ده‌ن و حوكم بۆ لای جگه‌ له‌ خوای گه‌وره‌ ده‌به‌ن، ئه‌گه‌ر بێن بۆ لای تۆ ئه‌ی محمد (صلى الله عليه وسلم) وداوای لێخۆشبوون له‌ خوای گه‌وره‌ بكه‌ن‌و تۆیش داوای لێخۆشبوونیان بۆ بكه‌یت له‌ خوای گه‌وره‌ ئه‌وا ده‌بینن خوای گه‌وره‌ لێخۆشبوو به‌ به‌زه‌یی‌یه‌.

پێی ده‌ڵێین: به‌ڵێ خوای گه‌وره‌ وا ده‌فه‌رمێت، به‌ڵام ده‌فه‌رمێت: ﴿وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا﴾. وه‌ ئه‌م﴿ إِذْ﴾ه‌ بۆ ڕابردووه‌ نه‌ك بۆ داهاتوو، خوای گه‌وره‌ نه‌یفه‌رمووه‌: ﴿ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذَا ظَلَمُوا﴾. به‌ڵكو فه‌رموویه‌تی: ﴿ إِذْ ظَلَمُوا﴾، ئایه‌ته‌كه‌ باسی شتێك ده‌كات كه‌ له‌ ژیانی پێغه‌مبه‌ردا (صلى الله عليه وسلم) ڕوویداوه‌، وه‌ داوای لێخۆشبوونی پێغه‌مبه‌ر (صلى الله عليه وسلم) له‌ پاش مردنی شتێكی نه‌شیاو ونه‌گونجاوه‌، چونكه‌ ئه‌گه‌ر مرۆڤـ بمرێت هه‌موو كرده‌وه‌كانی ده‌بچڕێت ته‌نها سێ شت نه‌بێت: سه‌ده‌قه‌و خێرێكی نه‌بڕاوه‌، یاخود زانیاری‌یه‌كی به‌سود، یاخود منداڵێكی چاك له‌پاش خۆی دوعای خێری بۆ بكات. هه‌روه‌كو پێغه‌مبه‌ر(صلى الله عليه وسلم) فه‌رموویه‌تی: (صَدَقَةٌ جَارِيَة، أو عِلْمٌ يُنْتَفَعُ بِهِ، أو وَلَدٌ صَالِحٌ يَدْعُو لَهُ)[٢١]. بۆیه‌ گونجاو نی‌یه‌و ناشێت هیچ مرۆڤێك له‌ پاش مردنی داوای لێخۆشبون بۆ كه‌س بكات، به‌ڵكو ته‌نانه‌ت داوای لێخۆشبوون بۆ خۆیشی بكات، چونكه‌ كرده‌وه‌كانی بچڕاوه‌[٢٢].

٢١- (صحيح الجامع الصغير: ١/ ٧٩٣).

٢٢- (فتاوى مهمة لعموم الأمة: ص٩٩-١٠٢).

حوكمی دواكەوتن لە كاتی دیاری كراوی كاركردن:

پ٧ ئێمە چەند مامۆستایەكی ئافرەتین تێبینی دەكەین زۆرێك لە مامۆستایانی تر دوا دەكەون لە چونە ژوورەوە بۆ پۆلەكان لە كاتی دیاری كراودا، دادەنیشن لەگەڵ یەكتریدا لە ژوورەكەیاندا بە بێ هیچ پێویستی‌یەك ئایا حوكمی ئەمە چی‌یە؟

لەگەڵ ئەوەی هەمان كێشەمان بیستووە لەلای مامۆستایانی پیاویش، خوا پاداشتی خێرتان بداتەوە.

و ئەمە كارێكی حەرامە، دروست نی‌یە بۆ مامۆستایانی ژن وپیاو دوا بكەون لە چونە ژوورەوەی پۆل لەپاش زەنگ لێدان، چونكە خوای گەورە دەفەرمێت: ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ﴾ [المائدة: ١]. واتە: ئەی باوەڕداران وەفاتان هەبێت بەرامبەر ئەو بەڵێن وپەیمانانەی كەداوتانە و جێ بەجێی بكەن لە كاتی دیاری كراوی خۆیدا.

وە دەفەرمێت: ﴿وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا﴾ [الإسراء: ٣٤] . واتە: وەفاتان هەبێت بەرامبەر پەیمانەكانتان وبیبەنە سەر، چونكە ئێوە لێتان دەپرسرێتەوە لەو پەیمانانەی كە داوتانە ونەتان بردۆتە سەر.

وە دەفەرمێت: ﴿ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ﴾ [الحجرات: ٩].

واتە: ئێوە لەهەموو كارو بارێكتاندا دادپەروەربن، چونكە بە ڕاستی خوای گەورە دادپەروەرانی خۆش دەوێت.

وە لە دادپەروەری نی‌یە كە فەرمانبەر ئەگەر مامۆستای پیاو بێت یاخود ئافرەت، یاخود جگە لە مامۆستا موچەكەی خۆی بە تەواوی وەربگرێت و كەمتەرخەمی بكات لە جێ بەجێ كردنی ئەو فەرمانی كە لە بەرامبەریدا ئەو موچەیەی بۆ دانراوە، گەر كەمتەرخەمی لێوەی ڕوویدا ئەوا باچاوەڕوانی هەڕەشەی سەخت بێت لەم فەرموودەیەی خوای گەورە كە دەفەرمێت:

﴿وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ وَإِذَا كَالُوهُمْ أَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ﴾ [المطففين: ١-٣].

واتە: هەڕەشەو سزا بۆ ئەو كەسانەی كە فێڵ دەكەن لە كێشانەو پێوانەدا و مافی خەڵكی بە تەواوی نادەن و لێی كەم دەكەن، كاتێك كە شت بۆ خۆیان بكڕن بە تەواوی دەیكێشنو دەیپێون، بەڵام بۆ جگە لە خۆیان بكێشنو بپێون كەمی دەكەن[٢٣].

كۆبوونەوە لە ماڵی مردوو بەمەبەستی سەرخۆشی كردن:

پ٨ لە پاش بە خاك سپاردنی مردوەكەو سەرخۆشی كردن لە كەسو كاری خەڵكی هەڵدەستن بە چون بۆ ماڵی مردووەكە، وە زۆر جار لە پاش نوێژی ئێوارە دەچن، پاشان قاوە دەخۆنەوە وجارێكی تر سەرخۆشی لە كەسو كاری مردووەكە دەكەن وپاشان دەڕۆن، حوكمی ئەم كارە چی‌یە؟

و ئەمە كارێكی بیدعەیە هاوەڵان (خوایان لێ رازی بێت) نە لە سەردەمی پێغەمبەردا (صلى الله عليه وسلم) وە نە لە پاشی لە ماڵەكانیان چاوەڕوانی خەڵكیان ناكرد بۆ سەرخۆشی كردن لێیان، لە ڕاستیدا ئەمە وا دەردەخات كە ئەو كەسە ناڕازی‌یە لە بەڵاكە، وەك ئەوەی بڵێت: خەڵكینە من لە ماڵی خۆم بە خەفەتباری دانیشتووم وەرن سەرخۆشیم لێ بكەن، سوننەت وایە مرۆڤ ماڵەكەی داخات پاشان هەركەسێك لە بازاڕ بینی، یاخود لە مزگەوت بینی سەرەخۆشی لێ بكات كە دەیبینێت خەفەتبارە دڵی بداتەوە بە سەرەخۆشی كردن وپێی بڵێت: ﴿إِنَّ للهِ ما أخَذَ، وَلَهُ ما أعْطَى، وكُل شيءٍ عندَهُ بِأجَلٍ مُسَمَّى، فَلْتَصْبِرْ وَلْتَحْتَسِبْ﴾[٢٤].

٢٣- (إجابات مفيدة وتوجيهات سديدة: ص١٢-١٣).

٢٤- (متفق عليه، وانظر: مشكاة المصابيح: ١/ [٢] ١٧٢٣).

واتە: ئەوەی كە خوای گەورە بردۆتیەوەو ئەوەی كە داویّتی هەموی موڵكی خۆیەتی، وە هەموو شتێكیش لە لای ئەو كاتێكی دیاری كراوی خۆی هەیە، بۆیە ئارام بگرەو چاوەڕوانی پاداشت بە لە خوای گەورە[٢٥].

دەف لێدان لە زەماوەندا:

پ٩ لەم دواییەدا هەڵەكان زۆر بوونە لە بۆنەكانی ئاهەنگ گێڕانی شایی‌دا لەماڵەكان وكۆشكی ئاهەنگ گێڕان، وە بەتایبەت لە كۆشكەكاندا، وەكو دەف لێدان بە بڵندگۆ وگۆرانی ووتن لەلایەن ئافرەتانەوە و وێنەگرتنی بە كامێرای ڤیدیۆ، وە لەمانە ناشیرین تر پیاو ماچی ژنەكەی خۆی دەكات لەپێش چاوی خەڵكی، ئیتر كوا شەرم ولە خوا ترسان؟! وەكاتێك كە ئامۆژگاری دەكرێن لەلایەن كەسانی بە غیرەت بۆ سنورەكانی خوای گەورە، دەڵێن: فلاّنە زانا فەتوای بە دروستێتی دەف لێدان داوە، ئایا ئەمە ڕاستە؟ ئایا هیچ مەرج وسنوری هەیە تا بۆ خەڵك روون بكرێتەوە؟ بۆ ئەوەی لە سنوری خۆیان راوەستن، داوا لەبەڕێزتان دەكەین لەم بابەتەدا ئەوەی حەق بێت بۆ موسڵمانانی روون بكەنەوە خوای گەورە پاداشتی خێرتان بداتەوە.

و ئەوەی كە راستی بێت لە دەف لێداندا لەكاتی ژن هێناندا ئەوەیە كە دروستە، یاخود سوننەتە ئەگەر بۆ راگەیاندنی ژن هێنانەكە بێت، بەچەند مەرجێك:

مەرجی یەكەم: لێدانەكە بە دەف بێت ئەوەی كە یەك دیوی گیراوە، چونكە ئەوەی كە هەردوو دیوی گیراوە پێی دەوترێت تەپڵ، كە ئەمەیان دروست نی‌یە چونكە لە ئامێرەكانی مۆسیقایە ومۆسیقایش بەهەموو جۆرەكانی‌یەوە حەرامە، تەنها ئەوە نەبێت كە بەڵگە لەسەر حەڵاڵێتی هاتبێت ئەویش تەنها دەفە لەكاتی ئاهەنگی زەماوەندا.

مەرجی دووەم: نابێت شتی حەرامی لەگەڵدا بێت، وەكو گۆرانی نزمی ئارەزوو جوڵێن، ئەمە قەدەغەیە ئەگەر دەفی لەگەڵدا بێت یان نا، وە ئەگەر لەكاتی ئاهەنگ گێڕانی زەماوەند بێت یان نا.

مەرجی سێیەم: بەم دەف لێدانە فیتنە روونەدات، وەكو دەرخستنی دەنگی خۆشی ئافرەتان بۆ پیاوان، ئەگەر فیتنە روویدا ئەوا دیسانەوە قەدەغەیە.

مەرجی چوارەم: نابێت ئەم دەف لێدانە ئازاری كەس بدات، ئەگەر ئازارو بێزاركردنی تێدا بوو ئەوا دیسانەوە قەدەغەیە، وەكو بەرز كردنەوەی دەنگەكان لەرێگای بڵندگۆوە، چونكە ئەمە ئازاری دراوسێكان وجگە لەوانیش دەدات، لەوانەی كە بەم دەنگە بێزاردەبن[٢٦]، هەروەها خاڵیش نی‌یە لە فیتنە، وەپێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) قەدەغەی كرد كە نوێژ كەران هەندێكیان دەنگ بەرز بكەنەوە بەسەر هەندێكیاندا لە قورئان خوێندندا چونكە تەشویشی دروست دەكردو ئازاری تێدا بوو چ جای دەنگی دەف وگۆرانی و وێنەگرتنی بە ئامێری وێنە گرتن، هیچ مرۆڤێكی ژیر گومانی لە ناشیرینیدا نی‌یەو هیچ مرۆڤێكی ژیر چ جای باوەڕدار ڕازی نابێت وێنەی كەسو كاری بگیرێت لە دایك وكچ وخوشك وخێزانی وجگە لەمانە بۆ ئەوەی ببێت بە شت ومەكێك ونیشانی هەموو كەسێك بدرێت، یاخود ببێتە یاری یەك وهەموو مرۆڤێكی لە ڕێ دەرچوو ڕابوێرێت بە تەماشا كردنی، وە لە هەمووی ناشیرین تر وێنەگرتنی بە كامێرای ڤیدیۆ، چونكە ئەمە وێنەی رووداوەكە دەگرێت بە زیندوویی بە بیستن وبینینەوە كە ئەمەیش كارێكە هەموو خاوەن عەقڵێكی ساغو دینێكی دامەزراو بەرهەڵستی دەكەن، وە بە خەیاڵدا نایات هیچ كەسێك شەرم و باوەڕی هەبێت ئەم شتە حەڵاڵ بكات. وە سەما كردنی ئافرەتان

٢٥- (إجابات مفيدة وتوجيهات سديدة: ص١٩-٢٠).

٢٦- رەحمەتی خوای گەورە لە شێخی پایە بەرز بێت بۆ خۆی و فەتوای، بەڕاستی سەردەمێك بوو خەڵكی دەیان ناڵاند بەدەستی گۆرانی ومۆسیقای شایی، بەتایبەتی بەشەوان كە خەڵكی تا پاش تەواو بوونی ئاهەنگەكە نە خەویان هەبوو نەپشوو. وەرگێڕ.

شتێكی ناشیرینه فەتوا بە دروستێتی نادەین چونكە بیستوومانە بە هۆیەوە چی لەناو ئافرەتاندا ڕوویداوە، وەئەگەر لە لایەنی پیاوانەوە بێت ئەوا ناشیرین ترە، وە لە خۆ چواندنی پیاوانە بە ئافرەتان، وە ئەو خراپانەی كە تێیدایە شاراوە نییە.

وە ئەگەر لە نێوان ئافرەتان و پیاواندا بێت بە تێكەڵی هەروەكو خەڵكانی نزمو بێ ڕێز دەیكەن ئەمەیان تاوانەكەی گەورەترەو ناشیرین ترە، چونكە تێكەڵی كێشەی زۆری تێدایە بە تایبەت ئەگەر بۆنەكە بۆنەی ژن هێنان بێت.

وە ئەوەی كە پرسیاركەر باسی كرد لەوەی كە پیاوەكە دەچێتە ناو ئافرەتانەوە لەبەر چاویان ماچی ژنەكەی دەكات، ئەمە شتێكی سەیرە لە كەسێكەوە ڕوو بدات خوای گەورە بەخششی خۆی ڕژاندبێت بە سەریدا بە بەخششی ژن هێنان ئەویش ڕووبەڕووی ئەو بەخششە ببێتەوە بەم كارە لەبەرچاو ئافرەتانو لە ئاهەنگی زەماوەند كە جێگەی ئارەزووە.

پاشان چۆن كەس وكاری ژنەكە ڕێگەی پێ دەدەن؟! وە ئایا لەوە ناترسن كە ئەم پیاوە لەكۆبوونەوەی ئەو ئافرەتانە ئافرەتێكی جوانتر لە ژنەكەی خۆی ببینێت و پێی سەرسام بێت و ژنەكەی خۆی لەبەرچاو بكەوێت و مێشك و بیری سەرقاڵ بكات بە بیركردنەوە لێی و سەرەنجامی نێوان خۆی و ژنەكەیشی باش نەبێت؟!

من كۆتایی بەوەڵامەكەم دەهێنم بە ئامۆژگاری كردنی برایانی موسڵمانم كەواز بهێنن لەم كردەوە خراپانە، وە بانگیان دەكەم بۆ هەڵسان بە سوپاس كردنی خوای گەورە لەسەر ئەم بەخششەو جگە لەمە، وە ڕێگای پێشینە چاكەكان بگرن و ئەوەندەی لە سوننەتدا هاتووە هەر ئەوە بكەن و شوێنی هەواو ئارەزووی كەسانێك نەكەون كە خۆیان گومڕا بوونەو خەڵكیان گومڕا كردووە وڕێگای ڕاستیان وێڵ كردووە، داواكارم لە خوای گەورە من و برایانی موسڵمانم سەركەوتوو بكات بۆ هەموو شتێك كە خۆشی دەوێت و لێی ڕازییە، وەیارمەتیمان بدات لەسەر یادكردنەوە و سوپاس كردنی و باش پەرستنی.

إنه قريب مجيب، وصلى الله على نبينا محمد وعلى آله وصحبه أجمعين[٢٧].

حوكمی شەرواڵ درێژی بۆ پیاوان:

پ١٠ حوكمی شەرواڵ درێژی چییە بۆ پیاوان؟

و شەرواڵ درێژی بۆ پیاوان ئەگەر مەبەستی پێی خۆبەگەورە زانین و فیز كردن بێت ئەوا سزاكەی ئەوەیە كە خوای گەورە لە ڕۆژی قیامەتدا تەماشای ناكات و قسەی لەگەڵ ناكات و پاكی ناكاتەوەو سزایەكی بە ئێش و ئازاری دەدات.

بەڵام ئەگەر مەبەستی پێی فیزكردن و خۆهەڵكێشان نەبوو ئەوا سزاكەی ئەوەیە سزای خوار گوێزینگی (قولەپێی) بدات بە ئاگر، چونكە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) دەفەرمێت:

﴿ثلاثةٌ لايُكَلِّمُهُمُ اللهُ يومَ القيامةِ ولا يَنْظُرُ إليهِم ولا يُزَكِّيهِم ولَهُم عذابٌ أليم: المُسْبِلُ، والمَنَّانُ، والمُنْفِقُ سِلْعَتَهُ بِالحلفِ الكاذِبِ﴾[٢٨]. واتە: سێ كۆمەڵ لە ڕۆژی دواییدا خوای گەورە نە قسەیان لەگەڵ دەكات و نە تەماشایان دەكاتو نە پاكیان دەكاتەوەو سزایەكی بە ئێشو ئازاریان هەیە: ئەو پیاوەی شەرواڵەكەی شۆڕ كردۆتەوە بۆ خوار گوێزینگی(قولەپێی)، وەمنەت كەر، وئەو كەسەی كە شتومەكەكەی دەفرۆشێت بە سوێن خواردنی درۆ.

وەدەفەرمێت: ﴿مَنْ جَرَّ ثَوْبَهُ خُيَلاء لَمْ يَنْظُرِ اللهُ إليهِ يومَ القيامةِ﴾[٢٩]. واتە: هەر پیاوێك شەرواڵەكەی شۆڕ بكاتەوە بۆ خوار گوێزینگی(قولەپێی) ئەوا خوای گەورە لە ڕۆژی قیامەتدا تەماشای ناكات.

٢٧- (إجابات مفيدة وتوجيهات سديدة: ص٢٨-٣٢).

٢٨- (صححه الشيخ الألباني في: إرواء الغليل، رقم: ٩٠٠).

٢٩- (صحيح الجامع الصغير: ٢/ ٦١٨٨).

ئەمە سزای كەسێكە كە لە فیزكردن وخۆ هەڵكێشاندا شەرواڵەكەی شۆڕ بكات، بەڵام ئەو پیاوەی لە شۆڕكردنیدا مەبەستی فیزكردن نەبێت ئەوا پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) دەربارەی دەفەرمێت: ﴿ما أَسْفَلَ الكَعْبَينِ مِنَ الإزارِ فَفِي النَّارِ﴾[٣٠].

واتە: هەر پیاوێك شەرواڵەكەی لە خوار گوێزینگیەوە(قولەپێی) بێت ئەوا ئەو شوێنەی لەئاگری دۆزەخدایە.

وە ئەم شتەی نەبەستۆتەوە بە فیز كردن وخۆ بەگەورە زانینەوە، وە راستیش نی‌یە بیبەستینەوە بە فیزكردن لەسەر فەرمودەكەی پێش تر، چونكە أبوسعيد الخدري (خوای لێ ڕازی بێت) دەفەرمێت: پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) فەرموویەتی: ﴿إزرَةُ المُؤمنِ إلى نِصْفِ السَّاقِ، ولا حَرَجَ، أو قالَ ولا جُناحَ عليه فِيما بَينَهُ وَبَينَ الكَعْبَينِ، وما أَسْفَلَ مِنْ ذلِكَ فَهُوَ في النارِ، وَمَنْ جَرَّ إزارَهُ بَطَراً لم يَنْظُرِ اللهُ إليهِ يومَ القيامةِ﴾[٣١]. واتە: شەرواڵی پیاوی باوەڕدار تا نیوەی قاچێتی، وەتاوان نی‌یە و ئاسایی‌یە ئەگەر تا گوێزینگەكانی(قولەپێی) شۆڕ بێت، بەڵام لەخوار تر وشۆڕ تر بێت ئەوا لە ئاگردایە، وە هەر كەسێك شەرواڵەكەی شۆڕ بكات لە فیز وخۆبەگەورە زانیندا ئەوا خوای گەورە لە ڕۆژی قیامەتدا تەماشای ناكات.

وە چونكە دوو كردارەكە لێك جیاوازن (ئەوەی بۆ فیز شۆڕی دەكات، وئەوەی بەبێ فیز)، وەدوو سزاكەیشیان لێك جیاوازن (ئەوەی بۆ فیز شۆڕی دەكات سزاكەی ئەوەیە: خوای گەورە نەقسەی لەگەڵ دەكات ونەتەماشای دەكات ونە پاكی دەكاتەوە وسزایەكی بە ئێش وئازاری بۆ داناوە، وەئەوەی كە بەبێ فیز شۆڕی دەكات سزاكەی ئەوەیە: ئەو شوێنەی لە ئاگری دۆزەخدایە)، وەهەركاتێك حوكم وهۆكار لێك جیاواز بوون ئەوا ناتوانرێت (مطلق)ەكە هەڵگێرێت بۆ سەر(مقيد)ەكە، چونكە دژ بەیەكی دروست دەبێت.

بەڵام كەسێك فەرموودەكەی أبوبكر[٣٢](خوای لێ ڕازی بێت) بكات بە بەڵگە، ئەوا پێ دەڵێین: نابێتە بەڵگە بۆت لە دوو ڕووەوە: **یەكەم:** أبو بكر (خوای لێ ڕازی بێت) فەرمووی: لایەكی شەرواڵەكەم دێتە خوارەوە مەگەر بەرزی بكەمەوە، پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) پێی فەرموو: (إِنَّكَ لَسْتَ مِمَّنْ يَصْنَعُ ذلِكَ خُيَلاء)[٣٣].

واتە: تۆ لەو كەسانە نێت كە بۆ فیز و خۆ هەڵكێشان شۆڕی دەكەنەوە. أبو بكر (خوای لێ ڕازی بێت) بۆ فیز شۆڕی نەكردبووەوە، بەڵكو خۆی شۆڕدەبووەوە، لەگەڵ ئەوەیشدا بەرزی دەكردەوە، وەئەوانەی كە شەرواڵەكانیان شۆڕ دەكەنەوە ودەڵێن: بۆ فیزو خۆ هەڵكێشانمان نی‌یە، پێیان دەڵێین: ئەگەر مەبەستتان لە شۆڕكردنی شەرواڵەكانتان بۆ خوار گوێزینگەكانتان(قولەپێ) فیز وخۆبەگەورە زانین نەبێت ئەوا خوای گەورە سزاتان دەدات تەنها بە ئاگر، وە ئەگەر بەمەبەستی فیزو خۆ بەگەورە زانین شۆڕتان كردبێتەوە ئەوا سزاتان دەدات بەوە گەورەتر: لەڕۆژی قیامەتدا نەقسەتان لەگەڵ دەكات، وەنەتەماشاتان دەكات، وەنەپاكتان دەكاتەوە، وە سزایەكی بە ئێش و ئازارتان بۆ هەیە. **دووەم:** پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم)أبو بكری (خوای لێ ڕازی بێت) پاك كردەوەو تەزكی‌یەی كرد وشایەتی بۆدا كە ئەو لەو كەسانە نی‌یە كە بۆ خۆبەگەورە زانین وفیز شۆڕی دەكەنەوە، بەڵام ئایا كەس لەوانەی وا دەڵێن ئەم پاككردنەوەیەو شایەتی‌یەی دەست كەوتووەو بۆدراوە؟!

بەڵام شەیتان بۆ هەندێك لە خەڵكی دەرگای شوێن كەوتنی(المتشابه) دەكاتەوە لە دەقەكانی قورئان وسوننەت، بۆ ئەوەی بیانویان بۆ بدۆزێتەوە بۆ ئەو كردەوانەی كە دەیكەن.

والله يهدي من يشاء إلى صراط مستقيم[٣٤].

٣٠-(صحيح الجامع الصغير: ٢/ ٥٥٢٩).

٣١- (صحيح الترغيب والترهيب: ٢/ ٢٠٣١).

٣٢- [قال رسول الله(صلى الله عليه وسلم): (من جر ثوبه خيلاء لم ينظر الله إليه يوم القيامة)، قال أبو بكر(رضي الله عنه): إن أحد جانبي إزاري يسترخي، إني لأتعاهد ذلك منه. قال: (لست ممن يفعله خيلاء)]. (صحيح سنن أبي داود، رقم: ٤٠٨٥).

٣٣- نفس المصدر.

٣٤- (إجابات مفيدة وتوجيهات سديدة: ص٣٤-٣٦).

تێكه‌ڵ كردنی نوێژه‌ سوننه‌ته‌كان به‌ یه‌ك نیه‌ت:

پ١١ ئایا نوێژه‌ سوننه‌ته‌كان هه‌ندێكیان ده‌چنه‌ ناو هه‌ندێكی تریانه‌وه‌؟ بۆ نمونه‌: كه‌سێك بیه‌وێت سوننه‌تی ده‌ست نوێژ ئه‌نجام بدات، ئایا ده‌توانێت نوێژی چێشت ته‌نگاویشی(ضحى) تێكه‌ڵ بكات؟ واته‌: هه‌ردوو نوێژه‌كه‌ بكات به‌یه‌ك نیه‌ت؟

و هه‌ندێك له‌ سوننه‌ته‌كان مه‌به‌ست له‌ جێبه‌جێ كردنیان خودی خۆیانه‌، ئه‌مانه‌ تێكه‌ڵ ناكرێن وبه‌جیا ده‌كرێن، وه‌هه‌ندێك له‌ سوننه‌ته‌كان مه‌به‌ست له‌ جێبه‌جێ كردنیان ته‌نها كردنی نوێژه‌، بۆ نمونه‌: سوننه‌تی ده‌ست نوێژ مه‌به‌ست پێی ته‌نها ئه‌وه‌یه‌ كه‌له‌پاش ده‌ست نوێژ هه‌ڵگرتن دوو ركات نوێژ بكه‌یت، ئیتر ئایا ئه‌و دوو ركاته‌ سوننه‌تی ده‌ست نوێژ بێت، یاخود ضحى بێت، یاخود پێش نوێژی نیوه‌ڕۆ بێت، یاخود پێش نوێژی به‌یانی بێت، یاخود له‌نێوانی بانگ وقامه‌تدا بێت، چونكه‌ له‌ نێوانی هه‌موو بانگ وقامه‌تێكدا دوو ركات نوێژ هه‌یه‌، هه‌روه‌ها تحية المسجد دروسته‌ بۆت كه‌ چویته‌ مزگه‌وته‌وه‌ دوو ركات بكه‌یت به‌ نیه‌تی سوننه‌تی پێش نوێژ وتحية المسجد، ئه‌مانه‌ كۆده‌كرێنه‌وه‌(واته‌: نیه‌ت له‌ دوو نوێژ بهێنیت وهه‌ردووكیان كۆ بكه‌یته‌وه‌).

به‌ڵام ئه‌گه‌ر په‌رستنه‌كه‌ مه‌به‌ست بوو خۆی جێبه‌جێ بكرێت ئه‌وا كۆناكرێته‌وه‌ وتێكه‌ڵ ناكرێت له‌گه‌ڵ نوێژی تردا، بۆیه‌ ئه‌گه‌ر كه‌سێك بڵێت: من چوار ركاته‌كه‌ی پێش نوێژی نیوه‌ڕۆ كۆده‌كه‌مه‌وه‌ ونیه‌ت ده‌هێنم وبه‌دوو ركات ده‌یكه‌م، پێی ده‌ڵێین: ئه‌مه‌ ناگونجێت ودروست نی‌یه‌، چونكه‌ ئه‌م سوننه‌ته‌ لێره‌دا مه‌به‌ست پێی جێبه‌جێ كردنی خۆیه‌تی، واته‌: دوو ركات بكه‌یت پاشان دوو ركاتی تر بكه‌یت.

به‌هه‌مان شێوه‌ دوو ركاتی سوننه‌تی سوڕانه‌وه‌ به‌ده‌وری كه‌عبه‌دا (طواف) له‌گه‌ڵ سوننه‌تی پێش به‌یانی، بۆ نمونه‌: ئه‌گه‌ر كه‌سێك له‌ طواف كردن ته‌واو بوو له‌ پاش بانگی به‌یانی و پێش قامه‌ت كردن، دوو ركات بكات ونیه‌تی پێی دوو ركاته‌كه‌ی طواف و دوو ركاته‌كه‌ی سوننه‌تی به‌یانی بێت، ئه‌وا هیچیان له‌ جیاتی ئه‌وی تریان ناكرێت ودروست نی‌یه‌ تێكه‌ڵ بكرێت، چونكه‌ سوننه‌تی طواف سوننه‌تێكه‌ مه‌به‌ست پێی جێبه‌جێ كردنی خۆیه‌تی، وه‌ سوننه‌تی پێش به‌یانیش سوننه‌تێكه‌ مه‌به‌ست پێی جێبه‌جێ كردنی خۆیه‌تی[٣٥].

نه‌خۆشی گواستنه‌وه‌:

پ١٢ ئایا كۆكردنه‌وه‌ له‌ نێوان ئه‌م دوو فه‌رمووده‌یه‌ چۆنه‌ (فِرْ مِنَ المَجْذُومِ فِرارك مِنَ الأسَدِ)[٣٦] وه‌(لا عَدوى ولا طِيرة)[٣٧]؟

واته‌: (له‌نه‌خۆشی رابكه‌ وه‌ك راكردنت له‌ شێر)، (نه‌خۆشی گواستنه‌وه‌ وشومی نی‌یه‌).

و ئه‌گه‌ر تێ بڕوانین له‌ فه‌رمووده‌كان ده‌بینین هیچ دژ به‌یه‌كی‌یه‌ك له‌ نێوانیاندا نی‌یه‌، فه‌رمووده‌ی یه‌كه‌م: (فر من المجذوم) پێغه‌مبه‌ر (صلى الله عليه وسلم) مه‌به‌ستی پێی ئه‌وه‌یه‌ كه‌ مرۆڤ خۆی دوور بخاته‌وه‌ له‌ هۆكاری ترسناكی، وه‌ فه‌رمووده‌ی دووه‌م: (لا عدوى ولا طيرة) مه‌به‌ستی ئه‌وه‌یه‌ كه‌ روونی بكاته‌وه‌ ئه‌گه‌ر وادابنێین كه‌سێك توشی نه‌خۆشی بوو له‌ كه‌سێكی تره‌وه‌، ئه‌وا ئه‌م نه‌خۆشی گواستنه‌وه‌یه‌ روویداوه‌ به‌ ئیزن و رێگه‌ پێدانی خوای گه‌وره‌، نه‌ك وه‌ك هه‌ندێك له‌ عه‌ره‌ب باوه‌ڕیان وایه‌ كه‌ نه‌خۆشی خۆی ده‌گوازرێته‌وه‌، به‌ڵكو وانی‌یه‌ و به‌فه‌رمانی خوای گه‌وره‌ ده‌گوازرێته‌وه‌، بۆیه‌ ئه‌م نه‌فی كردنه‌(لاعدوى ولا طيرة) مه‌به‌ست پێی نه‌فی كاریگه‌ری‌یه‌كه‌یه‌تی كه‌ كاریگه‌ری نی‌یه‌ به‌بێ رێگه‌ پێدانی خوای گه‌وره‌،

٣٥- (لقاء الباب المفتوح، رقم: ٢٥، ص٢٥-٢٦).

٣٦- (سلسلة الأحاديث الصحيحة، رقم: ٧٨٣).

٣٧- (سلسلة الأحاديث الصحيحة: ٢/ ٧٨٤).

نه‌ك نه‌فی بوونی، به‌ڵكو نه‌خۆشی گواستنه‌وه‌ بوونی هه‌یه‌، وه‌ هه‌موومان ده‌زانین كه‌ هه‌ندێك نه‌خۆشی زۆر به‌ خێرایی ده‌گوازرێته‌وه‌، به‌ڵام گواستنه‌وه‌كه‌ی به‌ فه‌رمان و ڕێگه‌ پێدانی خوای گه‌وره‌یه‌ نه‌ك له‌ خۆیه‌وه‌[٣٨].

به‌سته‌ره‌وه‌كانی بیدعه‌:

پ١٣ هه‌فته‌ی رابردوو پرسیارمان كرد ده‌باره‌ی ئه‌و لافیتانه‌ی كه‌له‌ رێگاو بان وشه‌قامه‌كاندا هه‌ڵواسراون وسبحان الله والحمد لله‌ی لێ نوسراوه‌ یه‌كێك له‌ ئێمه‌ ووتی: ئه‌مه‌ بیدعه‌ نی‌یه‌؟ ئایا هاوه‌ڵان (خوایان لێ رازی بێت) ئیشی وایان كردووه‌؟ ئایا رێكخه‌رو به‌سته‌ره‌وه‌ بۆ بیدعه‌ چی‌یه‌؟

و بیدعه‌ ئه‌وه‌یه‌ كه‌ مرۆڤ خوای گه‌وره‌ بپه‌رستێت به‌ شێوه‌یه‌ك كه‌ خوای گه‌وره‌ داینه‌نابێت و ته‌شریعی نه‌كردبێت، به‌ڵام هۆكاره‌كانی په‌رستن بیدعه‌ نین، وه‌ جیاوازی هه‌یه‌ له‌نێوان مه‌به‌ست و هۆكاره‌كاندا، ئه‌گه‌ر یه‌كێك بڵێت: بڵند گۆی ده‌نگ له‌ نوێژو ووتارو ئامۆژگاری وجگه‌ له‌مانه‌ له‌سه‌رده‌می پێغه‌مبه‌ردا (صلى الله عليه وسلم) نه‌بووه‌ ئه‌وا بیدعه‌یه‌، ئه‌وا پێی ده‌ڵێین: ئه‌مه‌ هه‌ڵه‌یه‌، چونكه‌ ئه‌مه‌ هۆكارێكه‌ بۆ گه‌یاندنی خێرو چاكه‌ به‌خه‌ڵكی، وه‌ ئه‌م لافیتانه‌ی كه‌ له‌ رێگه‌و بان وشه‌قامه‌كاندا هه‌یه‌ هۆكارێكه‌ بۆ یادخستنه‌وه‌ی خه‌ڵكی به‌یاد كردنی خوای گه‌وره‌، بۆیه‌ نابینم هیچ شتێكی تێدا بێت و ئاسایی‌یه‌[٣٩].

حه‌ج وبازرگانی كردن پێكه‌وه‌:

پ١٤ ئایا دروسته‌ كه‌سێك بچێت بۆ مه‌ككه‌ بۆ بازرگانی كردن له‌گه‌ڵ جێبه‌جێ كردنی حه‌جدا؟

و به‌ڵێ دروسته‌ بۆ مرۆڤ بچێت بۆ مه‌ككه‌ به‌ نیه‌تی حه‌ج كردن وبازرگانی، چونكه‌ خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمێت: ﴿لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ﴾ [البقرة: ١٩٨].

واته‌: هیچ گوناه وتاوانێكتان له‌سه‌ر نی‌یه‌ ئه‌گه‌ر له‌گه‌ڵ حه‌ج كردندا بازرگانی بكه‌ن، به‌ڵام پێویسته‌ لایه‌نی حه‌ج كردنه‌كه‌ زاڵ بیت به‌سه‌ر بازرگانی كردنه‌كه‌دا[٤٠].

سوجده‌ی سه‌هو:

پ١٥ ئایا مه‌رجه‌ بۆ پێشه‌وا سوجده‌ی سه‌هو ببات له‌ نوێژی چوار ركاتیدا ته‌نها له‌به‌ر هه‌ڵسانه‌وه‌ی، یاخود ته‌نها له‌به‌ر ئه‌وه‌ی كه‌ خه‌ریك بووه‌ هه‌ڵسێته‌وه‌؟

و زیاده‌ دروست نابێت ئیللا ئه‌گه‌ر روكنێك بداته‌ پاڵ ئه‌وه‌ی دوای خۆی، هه‌روه‌كو چۆن مرۆڤ ئه‌گه‌ر به‌رز بێته‌وه‌ بۆ هه‌ڵسانه‌وه‌ بۆ ركاتی پێنجه‌م له‌ نوێژه‌ چوار ركاتی‌یه‌كاندا، پاشان یادی بكه‌وێته‌وه‌ پێش ئه‌وه‌ی به‌رز بێته‌وه‌ ئه‌وا داده‌نیشێته‌وه‌ وسوجده‌ی سه‌هوی له‌سه‌ر نی‌یه‌، چونكه‌ نه‌چووه‌ روكنه‌كه‌ی دوای ئه‌وه‌وه‌[٤١].

ناداد په‌روه‌ری له‌ نێوان منداڵدا:

پ١٦ پیاوێك سێ باڵه‌خانه‌ی هه‌یه‌ ودوو ژنی هه‌یه‌، له‌یه‌كێك له‌ ژنه‌كانی كچێكی هه‌یه‌، وه‌ له‌دووه‌می چه‌ند كوڕێكی هه‌یه‌، به‌نهێنی یه‌كێك له‌ باڵه‌خانه‌كانی كردۆته‌ ناو ئه‌و كچه‌یه‌وه‌ كه‌ له‌ ژنه‌كه‌ی تره‌، ئایا ئه‌م كاره‌ی دروسته‌؟

٣٨- (لقاء الباب المفتوح، رقم: ٢٥، ص٢٧-٢٨).

٣٩- (لقاء الباب المفتوح، رقم: ٢٥، ص٣٣-٣٤).

٤٠-(لقاء الباب المفتوح، رقم: ٢٥، ص٣٩).

٤١- نفس المصدر.

و   ئەوەی ئەو پیاوە ئەنجامی داوە حەرامە لەسەری، واتە: دروست نیيە یەكێك لە كوڕەكانی یاخود كچەكانی تایبەت بكات بە شتێك لەماڵەكەی و ئەوانی تری لێ بێ بەش بكات، چونكە بەشیری كوڕی سەعد (خوای لێ ڕازی بێت) شتێكی دا بە نوعمانی كوڕی، ئەم شتە گەیشتە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) وپرسیاری لێ كرد: ﴿هَلْ فَعَلْتَ ذلِكَ بِكُلِّ وَلَدِكَ؟﴾.

واتە: ئایا ئەمەت لەگەڵ هەموو منداڵەكانت كردووە وبەوانیشت داوە؟   ئەویش ووتی: نەخێر، پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) پێی فەرموو: ﴿إتَّقُوا الله واعْدِلُوا بَيْنَ أولادِكُم﴾[٤٢].   واتە: لە خوا بترسن ودادپەروەر بن لە نێوان منداڵەكانتاندا.

(بەشیر)یش(خوای لێ ڕازی بێت) لە بەخشینەكەی بۆنوعمان گەڕایەوەو لێی وەرگرتەوە. بۆیە ئەو پیاوە ئەگەر زیندوو بێت وپێی بگات ئەم كارەی كردوویەتی حەرامە، دەبێت لێی بگەڕێتەوە وبەڵێن نامە وتاپۆكە بدڕێنێت، وە ئیشەكە بگەڕێنێتەوە بۆ حوكمی خوای گەورە، وەئەگەر خوای گەورە وای بڕیار دابێت مردبێت وكچەكە زیندوو بێت ئەوا دەبێت ئەوەندەی شایانێتی لە میراتی لە دینی خوای گەورەدا ئەوەندە وەربگرێت لەگەڵ براكانیدا[٤٣].

پیرۆزبایی كردن لە كافران بەبۆنەی چەژنەكانیانەوە:

پ١٧ حوكمی پیرۆزبایی كردن چیيە لە كافران بە بۆنەی چەژنی كریسمس وچەژنی سەری ساڵی زایینی، چونكە ئەوان لەگەڵماندا كار دەكەن؟ وەئەگەر ئەوان پیرۆزبایی‌یان لێ كردین بەبۆنەی چەژنەكانیانەوە چۆن وەڵامیان بدەینەوە؟

وە ئایا دروستە بڕۆین بۆ ئەو شوێنانەی كە ئاهەنگی لێ دەگێڕن بەم بۆنانەوە؟

وە ئایا مرۆڤـ تاوان بار دەبێت ئەگەر شتێك لەوانەی پێشو كەباسكرا ئەنجام بدات بەبێ مەبەست؟ بەڵكو وەكو لە ڕوودا دامان یاخود لەشەرما، یاخود لە شەرمەزاریدا یاخود جگە لەم هۆیانە؟

وە ئایا خۆ چواندن بەوان دروستە لەو بۆنانەدا؟

و پیرۆزبایی كردن لە كافران بەبۆنەی چەژنی كریسمس وجگە لەمە لە چەژنە ئایینی‌یەكانی تریان حەرامە بەیەكدەنگی زانایان، هەروەكو چۆن إبن القيم لەپەرتوكەكەیدا(أحكام أهل الذمة) باسی دەكات ودەفەرمێت: (پیرۆزبایی كردن بە دروشمەكانی تایبەت بە كوفر حەرامە بەیەكدەنگی زانایان، وەكو ئەوەی پیرۆزبایی یان لێ بكرێت بەبۆنەی چەژن و ڕۆژووگرتنەكانیان وبوترێت: چەژنت پیرۆز بێت وهاوشێوەی ئەمانە، ئەمە ئەگەر بێژەرەكەی سەلامەت بێت لە كوفر، ئەوا لە قەدەغەكراو وحەرامەكانە، وە وەكو ئەوە وایە كە پیرۆزبایی یان لێ بكرێت بە كڕنوش بردنیان بۆ خاچەكەیان، بەڵكو ئەمە لای خوای گەورە تاوانی گەورەترو توڕەبوونی سەخت ترە لە پیرۆزبایی كردن لە مەی خواردنەوە و كوشتن وزینا كردن وهاوشێوەی ئەم تاوانانە، وەزۆرێك لەوانەی كە ڕێزی دینیان لەلا نیيە دەكەونە ناو ئەم تاوانانەوەو ناشیرینی كارەكەیشی نازانێت كە پیرۆزبایی لەكەسێك كردووە بە تاوان كردن یاخود بیدعە كردن یاخود كوفر كردن، وە توشی توڕەبوون وغەزەبی خوای گەورە بووە) قسەكەی تەواو بوو(ڕەحمەتی خوای لێ بێت).   وەبۆیە پیرۆزبایی كردنی لە كافران حەرامە بەم چەشنەی كە إبن القيم باسی دەكات، چونكە دان نانی تێدایە بۆ ئەو دروشمە كوفری‌یانەی كە ئەوانی لەسەرن، وە ڕازی بوونە بۆیان بۆ ئەو شتەی كەلەسەرین، هەرچەندە بۆ خۆی ڕازی نابێت بەو كوفرە بەڵام حەرامە بۆ موسڵمان كە

٤٢- (البخاري: ٢٥٨٧)، و(مسلم: ١٧٢٣ [١٣]).

٤٣- (لقاء الباب المفتوح، رقم: ٢٥، ص٤١-٤٢).

رازی بێت بە دروشمەكانی كوفر، یاخود پیرۆزبایی پێ بكات لە خەڵكانی تر، چونكە خوای گەورە بەم شتە رازی نابێت، هەروەكو دەفەرمێت: ﴿إِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنْكُمْ وَلَا يَرْضَى لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ وَإِنْ تَشْكُرُوا يَرْضَهُ لَكُمْ﴾ [الزمر: ٧].

واتە: ئەگەر ئێوە كافر و بێباوەڕ بن ئەوا خوای گەورە هیچ پێویستی بە پەرستنی ئێوە نییە وبێ پێویستە لێتان، وەهەرچی لە ئاسمانەكان وزەویدایە خوای گەورە دەپەرستن و مل كەچین، بەڵام لەهەمان كاتدا خوای گەورە بە كوفر رازی نابێت بۆ بەندەكانی، وەئەگەر ئێوە سوپاس گوزاری بكەن ئەوا رازی دەبێت لێتان.

وەدەفەرمێت: ﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا﴾ [المائدة: ٣].

واتە: ئەمڕۆ من دینەكەم بۆتان تەواو كرد وبەخششی خۆم تەواو رژاند بەسەرتاندا ورازی بووم كە ئیسلام دینی ئێوە بێت.

وە پیرۆزبایی لێ كردنیان بەم بۆنانەوە حەرامە وجیاوازی نییە ئەگەر لەگەڵتاندا كار بكەن یان نا.

وە ئەگەر ئەوان پیرۆزبایی‌یان لێكردین بەبۆنەی چەژنەكانیانەوە ئەوا ئێمە پیرۆزبایی‌یان لێ ناكەین لەسەر ئەو شتە، چونكە چەژنی ئێمە نییە، وەچەژنانێكە كە خوای گەورە پیێ رازی نییە، چونكە یاخود داهێنراوە لە دینەكەیاندا، یاخود لە شەرعەكەیاندا هەبووە بەڵام سڕاوەتەوە بە دینی ئیسلام كە خوای گەورە محمدی(صلى الله عليه وسلم) پێ ناردووە بۆ لای هەموو خەڵكی بی تێكڕا، كە دەفەرمێت: ﴿وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾ [آل عمران: ٨٥].

واتە: هەركەسێك جگە لەئیسلام داوای دینێكی تر بكات و هەڵی بژێرێت بەسەر ئیسلامدا ئەوا لای خوای گەورە لێی وەرناگیرێت، وەلە دوا رۆژیشدا لە زەرەر مەندان دەبێت.

وە حەرامە موسڵمان بەدەمیانەوە بچێت بەم بۆنانەوە، چونكە ئەمە گەورەترە لە پیرۆزبایی كردنیان، وە چونكە چون بۆ لایان بەشداری كردنیانە لەو ئاهەنگەدا، هەروەها حەرامە موسڵمان خۆی بچوێنێت بەكافران بەوەی كە ئاهەنگ بگێڕێت بەم بۆنانەوە، یاخود دیاری بگۆڕێتەوە، یاخود شیرینی دابەش بكات، یاخود خواردن ببەخشێت، یاخود خۆی لەكار بخات وهاوشێوەی ئەمانە، چونكە پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) دەفەرمێت: ﴿مَنْ تَشَبَّهَ بِقَومٍ فَهُوَ مِنْهُم﴾[٤٤].

واتە: هەركەسێك خۆی بچوێنێت بەهەر كۆمەڵێك ئەوا ئەویش لەوان دەژمێردرێت. وە شيخ الإسلام إبن تيمية (رەحمەتی خوای لێ بێت) لە پەرتوكەكەیدا (إقتضاء الصراط المستقيم مخالفة أصحاب الجحيم) دەفەرمێت: (خۆ چواندن پێیان لە هەندێك لە چەژنەكانیان دڵیان خۆش دەكات بەو بیروباوەڕە بەتاڵەی كەلە سەرین، وەلەوانەیە وایان لێ بكات كە هەلەكان بقۆزنەوە وباوەڕ لاوازەكان بەلای خۆیاندا رابكێشن.

وە هەركەسێك بەشداری شتێك لەوانە بكات ئەوا گوناهـ بارە، ئیتر جیاوازی نییە ئەگەر لە رودا دامان كردبێتی یاخود لە خۆشەویستیاندا، یاخود لەشەرمدا، یاخود جگە لەم هۆكارانە، چونكە ئەمە لە نزم كردنی دینی خوایە، وەلە هۆكارەكانی بە هێز كردنی دەروونی كافرانە وشانازی كردنیانە بە دینەكەیانەوە.

داواكارین لە خوای گەورە كە موسڵمانان بە عیزەت بكات بەدینەكەیان و دامەزراوی‌یان پێ ببەخشێت لەسەری وسەریان بخات بەسەر دوژمنەكەیاندا هەر ئەو بە هێز ودەسەڵاتە[٤٥].

٤٤- (صحيح الجامع الصغير: ١/ ٢٨٣١).

٤٥- (فتاوى وأذكار لإتحاف الأخيار: ص٢٩-٣٢).

حوكمی كرداره‌ خۆكوژی یه‌كان:

پ١٨ حوكمی كرداره‌ خۆكوژییه‌كان چییه‌؟

و   له‌ڕاڤه‌ی فه‌رمووده‌ی چیرۆكی(أصحاب الأخدود)دا سوده‌ وه‌ده‌ست هاتوه‌كان دیاری ده‌كات و ده‌فه‌رمێت: دروسته‌ مرۆڤ گیانی خۆی ببه‌خشێت له‌ پێناوی به‌رژه‌وه‌ندی گشتی موسڵمانان، ئه‌و منداڵه‌ ڕێنمایی پاشاكه‌ی كرد بۆ شتێك كه‌ به‌ هۆیه‌وه‌ بتوانێت بیكوژێت، كه‌ ئه‌ویش بریتی بوو له‌وه‌ی كه‌ تیرێك له‌ناو تیره‌كانی ده‌ربكاتو بڵێت به‌ناوی په‌روه‌ردگاری ئه‌م منداڵه‌وه‌....

شيخ الإسلام ده‌فه‌رمێت: (چونكه‌ ئه‌مه‌ جیهاد كردنه‌ له‌ پێناوی خوای گه‌وره‌دا، ئوممه‌تێك باوه‌ڕیان هێناو ئه‌و منداڵه‌یش هیچ شتێكی له‌ ده‌ست نه‌چوو چونكه‌ مرد، وه‌ هه‌ر ده‌مرد له‌ داهاتوودا بوایا یاخود له‌ ڕابردوودا).

به‌ڵام ئه‌و كرداره‌ خۆكوژییانه‌ی كه‌ هه‌ندێك له‌ خه‌ڵكی ده‌یكه‌ن به‌ شێویه‌ك كه‌ ته‌قینه‌وه‌ هه‌ڵده‌گرنو ده‌چنه‌ ناو كافرانه‌وه‌ پاشان له‌ ناویاندا خۆی ده‌ته‌قێنێته‌وه‌، ئه‌مه‌ خۆكوژییه‌ په‌نا به‌ خوای گه‌وره‌، وه‌ هه‌ركه‌سێكیش خۆی بكوژێت ئه‌وا به‌ نه‌مری وهه‌میشه‌یی له‌ ئاگری دۆزه‌خدا ده‌مێنێته‌وه‌، هه‌روه‌كو چۆن له‌ فه‌رمووده‌یه‌كی پێغه‌مبه‌ردا (صلى الله عليه وسلم هاتووه‌، چونكه‌ ئه‌مه‌ خۆی كوشتووه‌ له‌ به‌رژه‌وه‌ندی ئیسلامدا نه‌بووه‌، چونكه‌ ئه‌گه‌ر خۆی بكوژێت و ده‌ كه‌س یاخود سه‌د كه‌س یاخود دووسه‌د كه‌س بكوژێت ئیسلام سود له‌مه‌ نابینێتو خه‌ڵكی نابنه‌ موسڵمان، به‌ پێچه‌وانه‌ی چیرۆكی منداڵه‌كه‌وه‌، وه‌ به‌م كاره‌ له‌وانه‌یه‌ دوژمن زیاتر سه‌ختو توندو تیژتر بێت و ئه‌م كاره‌ زیاتر دڵی قیناوی بكات، و كوشتاری موسڵمانان بكات به‌سه‌خترین شێوه‌ وله‌ناویان ببات.   هه‌ره‌كو چۆن جوله‌كه‌ وا له‌ خه‌ڵكی فه‌له‌ستین ده‌كات ،خه‌ڵكی فه‌له‌ستین ئه‌گه‌ر یه‌كێكیان خۆی بته‌قێنێته‌وه‌و شه‌ش كه‌س یاخود حه‌وت كه‌س بكوژێت ئه‌وان له‌ تۆڵه‌ی ئه‌مه‌دا شه‌ست كه‌س یان زیاتر ده‌گرن، كه‌واته‌ نه‌ هیچ سود به‌ موسڵمانان گه‌یشت نه‌ به‌وانه‌ی كه‌وا ته‌قینه‌وه‌ له‌ ناویاندا كرا.

بۆیه‌ وا ده‌بینین ئه‌وه‌ی كه‌ هه‌ندێك له‌ خه‌ڵكی پێی هه‌ڵده‌ستن له‌م خۆته‌قاندنه‌وه‌یه‌ ئه‌وا خۆكوژییه‌ به‌بێ حه‌ق، وه‌ وا پێویست ده‌كات كه‌ خاوه‌نه‌كه‌ی بخاته‌ ئاگری دۆزه‌خه‌وه‌ –په‌نا به‌ خوای گه‌وره‌– وه‌ خاوه‌نه‌كه‌ی شه‌هید نییه‌، به‌ڵام ئه‌گه‌ر مرۆڤ ئه‌م كاره‌ی كردو ته‌ئویلی كردو گومانی وابوو كه‌ دروسته‌، ئه‌وا ئێمه‌ به‌ ئومێدی ئه‌وه‌ین كه‌وا تاوانبار نه‌بێت، به‌ڵام به‌ شه‌هید بژمێردرێت ئه‌مه‌یان نا، چونكه‌ ڕێگای شه‌هید بوونی نه‌گرتۆته‌ به‌ر، وه‌ هه‌ر كه‌سێكیش كۆشش بكات وهه‌ڵه‌ بكات ئه‌وا خێرێكی بۆ هه‌یه‌[٤٦].

حوكمی خۆ ته‌قاندنه‌وه‌ له‌ناو كافراندا:

پ١٩ حوكمی شه‌رعی چییه‌ كه‌وا كه‌سێك خۆی مین ڕێژ ده‌كات و خۆی ده‌ته‌قێنێته‌وه‌ له‌ناو كافراندا بۆ له‌ناو بردنیان؟ وه‌ ئایا ڕاسته‌ چیرۆكی منداڵه‌كه‌ بكرێت به‌ به‌ڵگه‌ كه‌ فه‌رمانی كرد به‌ پاشاكه‌ كه‌ بیكوژێت؟

و   ئه‌و كه‌سه‌ی كه‌ خۆی مین ڕێژ ده‌كات بۆ ئه‌وه‌ی خۆی بته‌قێنێته‌وه‌ له‌ناو كۆمه‌ڵگایه‌ك له‌ كۆمه‌ڵگاكانی دوژمندا، ئه‌وه‌ خۆی كوشتووه‌، وه‌ له‌ ئاگری دۆزه‌خدا سزا ده‌درێت به‌و شته‌ی كه‌ خۆی پێ كوشتووه‌، وه‌ به‌ نه‌مری تێیدا ده‌مێنێته‌وه‌ هه‌روه‌كو چۆن ئه‌م شته‌ جێگیر بووه‌ له‌ پێغه‌مبه‌ره‌وه‌(صلى الله عليه وسلم)، وه‌ سه‌یره‌ ئه‌و كه‌سانه‌ی كه‌به‌م كاره‌ هه‌ڵده‌ستن و ئه‌م ئایه‌ته‌یش ده‌خوێننه‌وه‌ كه‌ خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمێت: ﴿ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا﴾ [النساء: ٢٩]. واته‌: ئێوه‌ خۆتان مه‌كوژن، چونكه‌ به‌ ڕاستی خوای گه‌وره‌ زۆر به‌به‌زه‌ییه‌ له‌ گه‌ڵتاندا.

٤٦- (فتاوى الأئمة في النوازل المدلهمة: ص١٢٧-١٢٨).

ئایا هیچ بەرهەم دێنن؟ ئایا دوژمن تێك دەشكێت؟ یاخود زیاتر توند و تیژترو سەخت تر دەبێت بەرامبەر ئەو كەسانەی كە بەم كارە هەڵدەستن، هەروەكو چۆن ئێستا بینراوە لە وولاتی جولەكەدا، كە بەم كارانە هیچ شتێكیان زیادی نەكردووە تەنها كەلە ڕەقیو توند و تیژی نەبێت، بەڵكو دەبینین لەوولاتی جولەكەدا لە دوا ڕاپرسیدا (ڕاست ڕەوەكان) تێیدا سەركەوتن كە دەیانەوێت عەرەب لەناو بەرن. بەڵام هەركەسێك ئەم كارە بكات و كۆشش بكات و واگومان بەرێت كە بەمە لە خوای گەورە نزیك دەبێتەوە، ئەوا دواكارین لە خوای گەورە كە لێی نەگرێت چونكە تەئویلی كردووە و نەزان بووە..

بەڵام چیرۆكی منداڵەكە بكرێت بەبەڵگە، ئەوا چیرۆكی منداڵەكە بە هۆیەوە خەڵكی موسڵمان بوون و هاتنە ناو ئیسلامەوە، نەك بۆ دوژمن كردنە پەندو تۆڵە سەندنەوە، بۆیە كاتێك پاشاكە خەڵكی كۆكردەوە تیرێكی لە كێلانەی منداڵەكە دەركردو ووتی: بەناوی خوای پەروەردگاری ئەم منداڵە، خەڵكی هەموو هاواریان كرد: پەروەردگار پەروەردگاری منداڵەكەیە، بە هۆیەوە ئوممەتێكی گەورە موسڵمان بوون، ئەگەر وەكو ئەم چیرۆكە ڕوویدات ئەوا ئێمەیش دەڵێین بواری كردنە بەڵگەی هەیە، وە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) بۆمانی گێڕایەوە تا پەندو ئامۆژگاری لێ وەربگرین، بەڵام ئەوانەی كەوا خۆیان دەتەقێننەوە و دەكەس دەكوژن لە دوژمن یاخود سەد كەس دەكوژن ئەوا دوژمن هیچ شتێكی زیاد ناكات تەنها ڕق و كینەو دەست گرتن نەبێت بەوەی كە لەسەرین[٤٧].

حوكمی سەلام كردن لە بیدعە چی:

پ٢٠ ئایا سەلام بكەین لە بیدعەچی؟

و ئەگەر بیدعەكەی كوفری بوو ئەوا دروست نییە سەلامی لێ بكەیت، چونكە سەلام كردن لە كافر دروست نییە، وە ئەگەر بیدعەكەی ناگەیشتە كوفر وەكو ئەوەی بیدعەچی بێت لە هەندێك لە زیكرەكاندا كە مرۆڤ لە ئیسلام دەرناكات هاوشێوەی ئەمانە، ئەوا سەیری ئەوە دەكرێت ئەگەر لەسەلام نەكردن لێی بەرژەوەندی تێدا بوو ئەوا پێویستە سەلامی لێ نەكەیت.

چۆن بەرژەوەندی لە سەلام نەكردندا هەیە؟

بەڵێ. بۆ ئەوەی بزانێت كە وازی لێ هێنراوە تەنها لەبەر ئەوەیە كە بیدعەچییە بۆ ئەوەی بگەڕێتەوەو واز لە بیدعەكەی بهێنێت، لێرەدا پێویستە وازی لێ بهێنرێت و هەجر بكرێت بۆ ئەوەی تۆبە بكات، وە ئەگەر بەواز لێ هێنان و هەجر كردنەكە هیچ شتێكی زیادی ناكرد تەنها زیادڕەوی كردنی و بەرەو پیری چونی بیدعەكە وبانگەواز بۆ كردنی نەبێت ئەوا ئێمە وازی لێ ناهێنین و هەجری ناكەین، چونكە موسڵمانەوەو دروست نییە موسڵمان هەجر بكرێت بەبێ بەرژەوەندییەكی شەرعی[٤٨].

حوكمی سەلام كردن لە كافر:

پ٢١ ئایا سەلام لە كافر بكەین؟

و نا نەخێر هەرگیز سەلامیان لێ ناكەین چونكە پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) فەرموویەتی: (لا تَبْدَؤُا اليَهُودَ والنَّصارَى بِالسَّلام، وإذا لَقِيتُمُوهُم في طَريقٍ فاضْطَرُّوهُم إلى أضْيَقِه)[٤٩].

٤٧- (فتاوى الأئمة في النوازل المدلهمة: ص١٢٨-١٣٠).

٤٨- (اللقاء الشهري، رقم: ١٣، ص٢٠-٢١).

٤٩- (سلسلة الأحاديث الصحيحة: ٢/ ٧٠٤).

واتە: دەست پێشخەری مەکەن لە سەلام کردن لە جولەکەو گاورەکان، وە ئەگەر پێیان گەیشتن لە ڕێگادا ئەوا ناچاریان بکەن لە تەسك ترین لای ڕێگاکەدا بڕۆن .

لەگەڵ ئەوەی جولەکەو گاور لە هەموو کافرەکان باشترن، هەرچەندە هەموو کافرەکان بێخێرن و خێریان تێدا نییە، بەڵام ئەمان چەند حوکمێکی تایبەتیان هەیە، بۆیە ئافرەت و سەربڕاوی دەستیان حەڵاڵە بۆمان، وە سەرانە(جزية)یان لێ دەسەنرێ ولەسەر دینی خۆیان دەمێننەوە، بەڵام جگە لەمان نە ئافرەتیان بۆمان حەڵاڵەو نەسەربڕاوی دەستیان، وە نە سەرانەیشیان لێ وەردەگیرێت بەرامبەر مانەوەیان لەسەر دینەکەیان لە لای زۆربەی زانایان.

ئەگەر پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) بەرهەڵستی ئەوەی لێکردبین کە دەست پێشخەری سەلام کردن بکەین لە جولەکەو گاورەکان، ئەوا جگە لەوان لە بوذي وئاگر پەرست و بت پەرست وشیوعی‌یەکان شایانترن بەوەی کە سەلامیان لێنەکەین. بۆیە دروست نییە سەلام لە جولەکەو گاورو کافرانی تر بکەیت تەنانەت ئەگەر چویتە ناویانەوە لە شوێنی دانیشتنەکانیان سەلامیان لێ مەکە وەکو گوێڕایەڵی‌یەك بۆ پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم)، وە هەرکەسێکیش گوێڕایەڵی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) بکات ئەوا گوێڕایەڵی خوای گەورەی کردووە: ﴿مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ﴾ [النساء: ٨٠].

بەڵام ئەگەر سەلامیان کرد ئایا وەڵامیان بدەمەوە ؟

دەڵێین: بەڵێ، وەڵامی سەلام کردنیان دەدەینەوە، چونکە خوای گەورە فەرمانی کردووە بە دادپەروەری و چاکە کردن، وە لە دادپەروەری نی‌یە ئەگەر کەسێك سەلامت لێ بکات و وەڵامی نەدەیتەوە بۆیە لە چاکە کاری‌یەکانی ئایینی ئیسلام ئەوەیە کە وەڵامی سەلامی کافران بدەینەوە.

چۆن وەڵامیان بدەینەوە ؟

ئەگەر بە ئاشکراو بە ڕاشکاوی ووتیان: السلام عليكم ئەوا پێیان دەڵێین: عليكم السلام، بەڵام ئەگەر بە نهێنی ونادیاری ونائاشکرایی سەلامیان کرد ئەوا پێیان دەڵێین: عليكم، یاخود وعليكم، پێیان ناڵێین: السلام چونکە جولەکە لەمەدینە لەگەڵ پێغەمبەری خوا بوون (صلى الله عليه وسلم) بە تەنیشتیدا تێدەپەڕین وپێیان دەوت: (السام عليك يامحمد) واتە: مردنت لەسەر بێت‌و بمریت‌و لەناوچیت ئەی محمد (صلى الله عليه وسلم). وە سەلامەکەیان بە ئاشکراو ڕوون ناوت، نایان ووت: السلام عليكم بەڵکو لە نێوان دەربڕینی(لام)ەکەو دەرنەبڕینی دەیان ووت، پێغەمبەریش (صلى الله عليه وسلم) فەرمووی: ﴿إنَّ اليَهُودَ إذا سَلَّمُوا عَلَيكُمْ يَقُولُونَ السَّامُ عَلَيكُمْ، فَقُولُوا: وعَلَيكُمْ﴾[٥٠].

واتە: ئەگەر جولەکە سەلامتان لێبکەن ئەوا پێتان دەڵێن: (السام عليكم) واتە: مردنتان لەسەر بێت، ئێوەش تەنها بڵێن: وعليكم، واتە: لەسەر خۆتان. وە جولەکەیەك بە تەنیشت پێغەمبەردا (صلى الله عليه وسلم) تێپەڕی و دایکی ئیمانداران خاتو عائیشەی (خوای لێ ڕازی بێت) لابوو، جولەکەکە ووتی: (السام عليك يامحمد) عائیشەیش (خوای لێ ڕازی بێت) فەرمووی: (عليك السام واللعنة) واتە: مردن‌و نەفرەت لە سەر خۆت بێت، واتە: زیاتری پێووت لەوەی کە ووتی، بەڵام خوای گەورە فەرموویەتی:

﴿وَإِذَا حُيِّيتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا﴾ [النساء: ٨٦]. واتە: ئەگەر سەلامتان لێکرا ئەوا وەڵامی سەلامەکە بدەنەوە بە باشتر لەو، یاخود وەکو خۆی وەڵامی بدەنەوە. جولەکەکە سەلامێکی خراپی کرد، عائیشەیش (خوای لێ ڕازی بێت) وەڵامی دایەوە بە خراپتر لەو پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) بەرهەڵستی کردو پێی فەرموو:

٥٠- (البخاري: ٦٢٥٧)، و(مسلم: ٢١٦٤).

﴿إنَّ اللهَ رفيقٌ يُحبُّ الرِّفْقَ في الأمرِ كُلِّهِ﴾. واته: خوای گەورە نەرم و نیانەو لە هەموو ئیش وكارێكدا نەرم و نیانی خۆش دەوێت، عائیشەیش (خوای لێ ڕازی بێت) فەرمووی: ئایا نەتبیست چیان ووت؟ فەرمووی: (قد قلت: وعليكم)[٥١] .

واتە: بەڵێ منیش پێم ووتن: لەسەر خۆتان.

لە چاكەوەیە كە بەباشتر وەڵامی سەلام بدەیتەوە، وە لە دادپەروەرییەوەیە كە بەخراپتر وەڵامی سەلام نەدەیتەوە، بەم شێوەیە وەڵامی پێویست دەست دەكەوێت، ئەگەر ووتیان: (السام عليك) ئەوا بڵێن: وعليكم بۆ خۆیان دەگەڕێتەوە، وە ئەگەر ووتبێتیان: (السلام عليكم) ئەوا دیسان بۆ خۆیانە، وە ئەگەر بە ڕاشكاوی‌و ئاشكرایی بڵێن: (السلام عليكم) هەروەكو ئێستا لای زۆرێك لە عەجەمەكان لە هیندی و جگە لەوانیش دەڵێن: السلام عليكم وە كافریشە، تۆ چۆن وەڵامی دەدەیتەوە؟ بۆت هەیە بڵێیت: عليك السلام و هیچ شتێكی تێدا نی‌یەو ئاساییە، چونكە ئیسلام تەرازووی حەق و دادپەروەرییە[٥٢]. :

دەست پێكردنی تەوقە كردن

پ٢٢ زانای پایە بەرز ئەگەر گەیشتم بە كۆمەڵێك و ویستم سەلامیان لێبكەم و تەوقەیان لە گەڵدا بكەم، ئەگەر پیاوێكی پیر یاخود خاوەن پلەو پایەیان لە ناودا بوو ئایا لەوەوە دەست بكەم بەسەلام كردن یاخود لای ڕاستەوە، پاشان ئەگەر سەلامم لێكرد ئایا لە دوای ئەو لە ڕاستی ئەوەوە بەردەوام بم، یاخود لای ڕاستی خۆم؟

و ئەم بابەتە لای هەندێك لە خەڵكی شاراوەیە، ئەگەر بە یەكێك گەیشتی یاخود چویتە شوێنێك ئەوا لە گەورەوە دەست پێ بكە ئیتر ئایا بە تەوقە كردن بێت، یاخود چای و قاوە دانان بێت، یاخود هاوشێوەی ئەمانە، هەندێك لە خەڵكی لای ڕاستەوە دەست پێ دەكات ئەگەر بچوكیش بێت، ئەمە پێچەوانەی سوننەتە، چونكە پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم)، سیواكی بەدەستەوە بوو، وە دوو پیاو لە پێشی‌یەوە بوون وویستی بیداتە دەست بچوكەكەیان پێی ووترا: لە گەورەوە دەست پێ بكە پاشان گەورە[٥٣].

ئەمە بە پێچەوانەی ئەوەی ئەگەر دانیشتبوو لای ڕاستی بچوك و لای چەپی گەورە بوو ئەوا لای ڕاست پێش دەخات ئەگەر بچوكیش بێت، بەم شێوەیە ئەگەر چویتە شوێنێكەوە لە گەورەوە دەست پێ بكە پاشان دەیدات بەوەی لای ڕاستی خۆیەوە دانیشتوە نەك لای ڕاستی گەورەتر، بۆ نموونە كەسێك چای دێنێت بۆ شوێنێك دەیدات بە گەورەترین كەس، لەدوای ئەو دەیدات بە كێ؟ لای ڕاستی خۆیەوە دەست پێ دەكات تا تەواو دەبێت پاشان دەیدات بە لای چەپی[٥٤].

هێشتنەوەی وێنە لەماڵەوە:

پ٢٣ ئافرەتێك پرسیار دەكات و دەڵێت: جارێكیان ناچار بووم سەفەر بكەم بۆ دەرەوەی ووڵات، وە داوای وێنەم لێ كرا بۆ پاسە پۆرتەكەم، منیش كەسم دەست نەكەوت تەنها شوێنی وێنەگرتنی پیاوان نەبێت، وێنەیەكم گرت لە پێویستیدا وە یەكێك لە وێنەكانم لای خۆم هێشتەوە، لەوە دەترسام ئەگەر لەناوی بدەم جارێكی تر پێویستم پێی بێت و ناچاربم جارێكی تر خۆم نیشانی پیاو بدەمەوە، ئێستا هێشتوومەتەوە بەڵام لەوە دەترسم كە بێبەش بم لە هاتنە ژوورەوەی فریشتە بۆ ماڵەكەم. چی بكەم فەتوامان بۆ بدەن خوا پاداشتی خێرتان بداتەوە؟

٥١- (البخاري: ٦٢٥٦)، و(مسلم: ٢١٦٥).

٥٢- (اللقاء الشهري، رقم: ١٣، ص٢٤-٢٧).

٢٣- (أبو داود: ٥٠)، وحسنه الشيخ الألباني في: (سلسلة الأحاديث الصحيحة: ٤/ ٧٦).

٥٤- (اللقاء الشهري، رقم: ١٣، ص٣٢-٣٣).

و دەڵێین مانەوەی وێنەكە باشترە لە فەوتاندنی، ئەگەر بە داپۆشراوی بیهێڵێتەوە لەناو جانتایەكدا، یاخود لە ناو دۆڵاب ئەوا نادیارەو شاراوەیە، بەڵام ئەگەر لە ناوی ببات لەوانەیە لە داهاتوودا جارێكی تر پێویستی بەوە بێت كە پێاو وێنەی بگرێت، وە پارەی زیاتریشی لەدەست بچێت، بۆیە مانەوەی باشترە، هەروەها سەبارەت بە پیاوانیش لەوانەیە چەند وێنەیەك بگرن و لە داهاتوودا پێویستیان بێت دەڵێین: ئاساییە هەڵی بگرن بۆ داهاتوو[٥٥].

گێڕانەوەی نوكتەو قسەی هەڵبەستراو:

پ٢٤ بۆچونی بەڕێزتان چیە سەبارەت بەو نوكتەو چیرۆكانەی كە لە دانیشتنە تایبەت و گشتیەكاندا باس دەكرێن بۆ خۆشی؟ لەگەڵ ئەوەی كە ئەم شتانە زۆرجار ڕاست نیەو هەڵبەستراوە بەڵگەیشیان لەو شتەدا ئەوەیە كە بیسەر دەزانێت ڕاست نیە؟

و بەڵێ. چیرۆكە خەیاڵی و ناڕاستیەكان كە دروست كراوی خەیاڵەو هیچ بنچینەیەكی نیە ئەم فەرموودەیەی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) دەیگرێتەوە كە دەفەرمێت:

﴿وَيْلٌ لِمَنْ حَدَّثَ فَكَذَبَ لِيضَحكَ بِه القومُ وَيلٌ له ثُمَّ ويل له﴾[٥٦].

واتە: هاوارو سزا بۆ ئەو كەسەی كە قسە بكات و درۆ بكات بۆ ئەوەی خەڵكی پێبكەنن هاوارو سزا بۆ ئەو، هاوارو سزا بۆ ئەو.

سێ جار پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) دوبارەی كردەوە ئەمەیش بەڵگەیە لەسەر ئەوەی كە حەرامە، بۆیە هەركەسێك چیرۆكی خەیاڵی ناڕاستی باس بكات بۆ ئەوەی خەڵكی پێبكەنێت ئەوا تاوانبارەو هەڕەشە لێكراوە بەم هەڕەشەیە -پەنا بە خوای گەورە-: (ويل لمن حدث فكذب ليضحك به القوم ويل له ثم ويل له)[٥٧].

دەركردنی غوسڵ بە بێ دەست نوێژ هەڵگرتن:

پ٢٥ غوسڵی جەنابەتم دەركردووەو دەست نوێژم هەڵنەگرتووە، ئایا جێگای دەست نوێژیش دەگرێتەوەو ڕاستەوخۆ نوێژ بكەم؟

و بەڵێ دروستە بۆ ئەو كەسەیكە جەنابەتی لەسەرە(لەش گرانی) تەنها غوسڵ دەربكات لەگەڵ ئاو لەدەمو گوێ وەردان، چونكە خوای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرمێت: ﴿وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا﴾ [المائدة: ٦].

واتە: ئەگەر ئێوە لەشتان گران بوو ئەوا غوسڵ دەركەن وخۆتان بشۆرن، لێرەدا خوای گەورە باسی دەست نوێژ گرتن ناكات.

وەلە فەرموودەیەكی درێژدا هاتووە كە پیاوێك جیاببوەوە و نوێژی بەكۆمەڵی نەدەكرد، پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) پێی فەرموو: ﴿مَا مَنَعَكَ أنْ تُصَلِّيَ﴾.واتە: چی قەدەغەت دەكات لە نوێژ كردن و بۆچی نوێژیان لە گەڵدا ناكەیت؟ پیاوەكەیش ووتی: تووشی لەش گرانی بوومەو ئاویش نیە، پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) پێی فەرموو: ﴿عليكَ بِالصَّعِيدِ فإنَّهُ

٥٥- (اللقاء الشهري، رقم: ١٣، ص٤٧-٤٨).

٥٦- (صحيح الجامع الصغير: ٧١٣٦).

٥٧- (اللقاء الشهري، رقم: ١٣، ص٤٨-٤٩).

يَكْفِيكَ﴾[٥٨].واته: تەیەمم بكە ئەوەت بەسە. پاشان ئاو پەیدا بوو پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) زیادەكەی پێداو فەرمووی: ﴿خُذْ هذا أفْرِغْهُ على نَفْسِكَ﴾[٥٩]. واته: ئەم ئاوە بگرەو بیكە بە خۆتداو غوسڵی پێ دەربكە.

لێرەیشدا پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) باسی دەست نوێژ هەڵگرتن ناكات، بۆیە قورئانو سوننەت دەلالەتیان كرد لەسەر ئەوەی كە هەركەسێك جەنابەتی لەسەر بێت ئەگەر غوسڵی دەركرد ئەوا بەسیەتی و جێگای دەست نوێژ هەڵگرتنیش دەگرێتەوەو پێویست بە دەست نوێژ هەڵگرتن ناكات، بەڵام باشتر وایە غوسڵی تەواو دەربكرێت كە ئەویش بریتییە لەوەی كە یەكەمجار دەست نوێژێكی تەواو هەڵبگرێت و پاشان سێ جار ئاو بكات بەسەریدا تا تەڕ بێت و پاشان هەموو لەشی بشوات[٦٠].

سەرەنجامی ئافرەتی باوەڕدار لەبەهەشتدا ئەگەر پێش شوكردنی بمرێت:

پ٢٦ ئەگەر ئافرەتی باوەڕدار شوبكات و بمرێت ئەوا لەبەهەشتدا لەگەڵ مێردەكەی دەبێت، وە ئەگەر دوو مێردی هەبوو بێت ئەوا یەكێكیان هەڵدەبژێرێت لەبەهەشتدا بە ویستی خۆی، باشە ئەی سەرەنجامی ئافرەتی باوەڕدار چییە لەبەهەشتدا ئەگەر پێش شوكردنی بمرێت؟

و ئەگەر شووی نەكردبێت ئەوا خوای گەورە لەبەهەشتدا مێردی بۆ دادەنێت: ﴿ إِنَّا أَنْشَأْنَاهُنَّ إِنْشَاءً فَجَعَلْنَاهُنَّ أَبْكَارًا عُرُبًا أَتْرَابًا﴾ [الواقعة: ٣٥-٣٧].

بەڵام لەوانەیە پێم بڵێن: ئایا ئێمە لە دوعای نوێژی مردودا ناڵێین: (أَبْدِلْهَا زوجاً خيراً مِنْ زوجِها).

واته: خوایە مێردەكەی لەبەهەشتدا بۆ بگۆڕە بە مێردێكی باشتر لەوەی خۆی؟ بەڵام ئەمە ئاڵۆزە، چونكە ئەگەر شوی كردبێت چۆن دەڵێین: خوایە مێردەكەی لەبەهەشتدا بۆ بگۆڕە بە مێردێكی باشتر لەوەی خۆی؟ وە ئەگەر شووی نەكردوە كوا مێردەكەی؟

و دەڵێین: شووی نەكردووە مەبەست لەپاڕانەوەكە ئەوەیە كە مێردەكەی بۆ بگۆڕە بە باشتر لەو مێردەی كە بۆی دیاری كرابوو ئەگەر بمایاو نەمردایا، وە ئەگەر مێردی هەبێت ئەوا مەبەست ئەوەیە كە سیفاتی مێردەكەی بۆ بگۆڕە بە باشتر لە سیفاتەكانی دونیای، چونكە گۆڕان جاری وا هەیە بە گۆڕانی خودی شتەكە دەبێت وەكو چۆن مەڕێك بگۆڕیت بە وشترێك، وە جاری وا هەیە بە گۆڕینی وەسفەكان دەبێت وەكو دەڵێیت: خوای گەورە كوفری ئەم پیاوەی گۆڕی بۆ باوەڕ، هەروەها وەكو خوای گەورە دەفەرمێت:

﴿ يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَوَاتُ﴾ [إبراهيم: ٤٨]. واته: ڕۆژی قیامەت زەوی و ئاسمانەكان دەگۆڕێت بۆ جگە لەم زەویو ئاسمانانە، لەگەڵ ئەوەی زەوی هەمان زەوییە بەڵام درێژ كراوەتەوە، وە ئاسمان هەمان ئاسمانە بەڵام لەت بووە[٦١].

٥٨- (البخاري عن عمران بن حصين(رضي الله عنه): ٣٤٤).

٥٩- (البخاري: ٥٨٩٢)، و(مسلم: ٢٥٩[٥٤]).

٦٠- (اللقاء الشهري، رقم: ١٣، ص٥٠-٥١).

٦١- (لقاء الباب المفتوح، رقم: ٣، ص٢٣-٢٤).

شیردانی ئافرەت بە منداڵی جگە لە خۆی بە پیاڵە:

پ٢٧ ئایا ئافرەت شیر بدات بە منداڵی جگە لە خۆی بە پیاڵە دەبێت بە منداڵی خۆی و منداڵەكانی لێی حەرام بن؟

و شیر پێدان ئەگەر بە پیاڵە بێت یان بە مەمك جیاوازی نییەو یەكسانەو حەرامی دەكات ئەگەر بگاتە پێنج جار، چونكە خۆراكی منداڵەكەیە ئیتر ئایا بە پیاڵە بێت یان بە مەمك چونكە پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) دەفەرمێت:

﴿إنَّما الرَّضَاعَةُ مِنَ المَجَاعَةِ﴾(٦٢).

واتە: تەنها شیر پێدانی منداڵ لە برسێتییەوەیە.

كەواتە: ئەو شیر پێدانەی كە برسێتی تێر بكات ئەوا حەرامی دەكات، ئیتر یەكسانە وجیاوازی نییە ڕاستەوخۆ شیرەكە لە مەمكی ئافرەتەكەوە بخوات، یاخود بەهۆی پیاڵەو قاپێكەوە بێت(٦٣).

ئامۆژگاری كردنی خەڵكی بەشێوازێكی بەردەوام لەسەر گۆڕ:

پ٢٨ حوكمی ئامۆژگاری كردنی خەڵكی چییە بەشێوازێكی بەردەوام لەسەر گۆڕ؟

و وا دەبینم كە پێچەوانەی سوننەتە، چونكە لەسەردەمی پێغەمبەردا(صلى الله عليه وسلم) شتی وا نەبووە، كە لە هەموو كەس زیاتر ئامۆژگاری خەڵكی كردووە، وە لە هەموویان زیاتر سوور بوە لەسەر گەیاندنی حەق، وە نەمانزانیوە كە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) هەرگیز لەسەر گۆڕ ئامۆژگاری كردبێت وبە پێوە قسەی كردبێت، هەروەكو چۆن خەطیب وتار دەدات، بەڵكو تەنها چەند ووشەیەكی لێوە دەرچووە وەكو ئەوەی كە گەیشتنە سەر گۆڕێك هێشتا بانی نەدرابوو دانیشت و خەڵكیش لەدەوری دانیشتن، ئەویش قسەی بۆ كردن كە لەكاتی مردندا چی ڕوودەدات، ئەمە **یەكەم**، وە ئەمەیش ووتار نەبووە، ڕانەوەستاوە لە نێوان خەڵكیداو ووتاریان بۆ بدات و ئامۆژگاریان بكات و قسەیان لەگەڵ بكات.
دووەمیش: كاتێك لەسەر لێواری گۆڕێك دانیشتبوو فەرمووی:

﴿ما مِنْكُمْ مِنْ أحَدٍ إلا وقد كُتِبَ مَقْعَدُهُ مِنَ الجنةِ أو النارِ﴾. واتە: هیچ كەسێك نییە لە ئێوە ئیلا شوێنی دیاری كراوە لە بەهەشت یاخود دۆزەخ، هاوەڵانیش(خوایان لێ ڕازی بێت) ووتیان: ئایا ئیتر بۆ واز لە كردەوە نەهێنین و پاڵ نەدەینەوە؟! فەرمووی: ﴿ لا إعْمَلُوا فَكُلٌّ مُيَسَّرٌ لما خُلِقَ﴾(٦٤).

واتە: نەخێر واز لە كردەوە مەهێنن و بەردەوام بن لەسەر كردەوەی چاك، چونكە هەموو كەسێك بۆ كوێ دروست كرابێت ئەوا كردەوەی ئەو شوێنەی بۆ ئاسان كراوە.

بەڵام ئەمە بكات بە داب و نەریت وهەركاتێك مردوویەك بەخاك سپێردرا یەكێك لەناو خەڵكی هەڵسێت و ووتار بۆ خەڵكی بدات و قسەیان بۆ بكات ئەمە لە داب و نەریتی پێشینە چاكەكان نەبووە بە ڕەهایی، وە با لەم شتەدا بگەڕێتەوە بۆ سوننەت، وە لەوە دەترسم ئەمە لە توندڕەوی بێت چونكە شوێنەكە لە ڕاستیدا شوێنی خشوعو هێمنی وئارامییە نەك شوێنی جوڵاندنی سۆز.

وە شوێنی ووتاردان سەر مینبەرو مزگەوتەكانە هەروەكو چۆن پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) ئەمەی دەكرد، وە نابێت شتی تایبەت بكەین بە بەڵگە لەسەر شتی گشتی، واتە: ئەگەر كەسێك بڵێت: فەرموودەكەی ئیمامی عەلی(خوای لێ ڕازی بێت) كەلەسەر لێواری گۆڕەكە ڕاوەستابوو هەروەها فەرموودەكەی تر كە دانیشتبوو چاوەڕێی ئەوە بوو گۆڕەكە گۆڕپچكەی

٦٢- (البخاري: ٢٦٤٧)، و(مسلم: ١٤٥٥).

٦٣- (لقاء الباب المفتوح، رقم: ٣، ص٢٤).

٦٤- (البخاري: ٤٩٤٩)، و(مسلم: ٢٦٤٧).

بۆ بكرێت و قسه‌یان بۆ بكات ده‌كه‌ینه بنچینه له‌م بابه‌ته‌دا. ئه‌وا پێیان ده‌ڵێین: ئه‌م بنچینه‌یه ڕاست نی‌یه، چونكه ئه‌گه‌ر بنچینه بوایه له‌م بابه‌ته‌دا ئه‌وا پێغه‌مبه‌ر (صلى الله عليه وسلم) به‌كاری ده‌هێنا له ژیانیدا وه كاتێك كه وازی لێ هێنا ئه‌وا واز لێ هێنانی سوننه‌ته[٦٥].

سڕینه‌وه‌ی چاكه‌كان:

پ٢٩ چاكه‌كان خراپه‌كان ده‌سڕنه‌وه، ئایا خراپه‌كانیش چاكه‌كان ده‌سڕنه‌وه؟

و چاكه‌كان خراپه‌كان ده‌سڕنه‌وه ونایهێڵن هه‌روه‌كو پێغه‌مبه‌ر(صلى الله عليه وسلم) فه‌رموویه‌تی: ﴿الصَلَواتُ الخَمْسُ، والجُمُعَةُ الى الجُمُعَةِ، ورمَضانٌ الى رمضان مُكَفِّرَاتٌ لما بينهُنَّ ما اجْتُنِبَتِ الكبائِرُ﴾[٦٦].

واته: نوێژه فه‌رزه‌كان، و هه‌ینی بۆ هه‌ینی، و ڕه‌مه‌زان بۆ ڕه‌مه‌زان تاوانه‌كان له نێوانیاندا ده‌سڕنه‌وه ئه‌گه‌ر مرۆڤ خۆی بپارێزێت له تاوانه گه‌وره‌كان.

به‌ڵام خراپه‌كان چاكه‌كان بسڕنه‌وه نه‌خێر چاكه‌كان ناسڕنه‌وه به‌ڵام له‌كاتی كێشاندا له ڕۆژی قیامه‌تدا له‌وانه‌یه زاڵ بێت به‌سه‌ر چاكه‌كاندا و قورستر بێت، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمێت: ﴿وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ﴾ [الأنبياء: ٤٧].

واته: له ڕۆژی قیامه‌تدا ته‌رازووی دادپه‌روه‌ری داده‌نێین، كرده‌وه چاكه‌كانو خراپه‌كان ده‌كێشین، له‌وانه‌یه خراپه‌كان زیاد بكات و مرۆڤ شایانی چونه دۆزه‌خه‌وه بێت و به‌هۆیه‌وه سزا بدرێت به گوێره‌ی تاوانه‌كه‌ی، وه له‌وانه‌یه چاكه‌كان و خراپه‌كان یه‌كسان بن ومرۆڤ له ئه‌هلی ئه‌عراف بێت (ئه‌وانه‌ی كه چاكه‌و خراپه‌كانیان یه‌كسانه‌و له نێوان به‌هه‌شت ودۆزه‌خدا ده‌مێننه‌وه و ناچنه به‌هه‌شته‌وه ئیلا پاش ویست و ڕێگه پێدانی خوای گه‌وره نه‌بێت)، وه له‌وانه‌یه چاكه‌كان زیاتر بێت و بچێته به‌هه‌شته‌وه[٦٧].

حه‌ج كردنی ئافره‌ت به بێ مه‌حره‌م:

پ٣٠ ئایا ئافره‌ت ئه‌گه‌ر حه‌ج بكات به بێ مه‌حره‌م پێویسته جارێكی تر حه‌ج بكاته‌وه یان نا؟

و ئه‌گه‌ر ئافره‌ت به بێ مه‌حره‌م حه‌ج بكات ئه‌وا سه‌رپێچی خوای گه‌وره‌و پێغه‌مبه‌ری كردووه(صلى الله عليه وسلم)، چونكه پێغه‌مبه‌ر(صلى الله عليه وسلم) فه‌رموویه‌تی: ﴿لا تُسافِرُ إمْرأَةٌ إلا مَعَ ذِي مَحْرَمٍ﴾.

واته: ئافره‌ت نابێت سه‌فه‌ر بكات به بێ مه‌حره‌م، پیاوێك هه‌ستاو ووتی: ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا(صلى الله عليه وسلم) من خێزانم ده‌رچووه بۆ حه‌ج كردن، وه منیش ماومه‌ته‌وه بۆ غه‌زای ئه‌وه‌و ئه‌وه، پێغه‌مبه‌ر(صلى الله عليه وسلم) فه‌رمووی:

﴿إنْطَلِقْ فَحُجَّ مَعَ إمْرَأَتِكَ﴾[٦٨]. واته: برۆ له‌گه‌ڵ خێزانه‌كه‌تدا حه‌ج بكه.

به‌ڵام به بێ مه‌حره‌م حه‌جه‌كه‌ی ته‌واوه‌و له‌سه‌ری لاچووه، واته: پێویست نی‌یه له‌سه‌ری جارێكی تر دووباره‌ی بكاته‌وه، به‌ڵكو پێویسته له‌سه‌ری بگه‌ڕێته‌وه بۆ لای خوای گه‌وره‌و داوای لێخۆشبوونی لێ بكات له‌وه‌ی كه ڕووی داوه(به‌بێ مه‌حره‌م چووه بۆ حه‌ج)[٦٩].

٦٥-(لقاء الباب المفتوح، رقم: ٣، ص٢٤-٢٦).

٦٦- (مسلم: ٢٣٣).

٦٧- (لقاء الباب المفتوح، رقم: ٣، ص٣٦-٣٧).

٦٨- (البخاري: ٣٠٠٦)، و(مسلم: ١٣٤١).

٦٩- (لقاء الباب المفتوح، رقم: ٣، ص٢٩).

حەج كردن لە جیاتی نەخۆش:

پ٣١ گەنجێك تەمەنی بیست ساڵەو زەندی برینەو خوێنی لێ دێت، هەروەها شەلیشەو هێشتا حەجی نەكردووە ودەیەوێت ئەمساڵ حەج بكات، بەڵام لە قەرەباڵەغی حەج دەترسێت توشی خوێن بەربوون بێت چی بكات؟

و ئەگەر ئەم گەنجە توانای هەیە بەپارە بەڵام توانای نی‌یە بەلاشە ئەوا دەتوانێت كەسێكی تر لە جیاتی خۆی بنێرێت و حەجی بۆ بكات، لەبەر فەرموودەكەی ابن عباس (خوایان لێ ڕازی بێت) كە دەفەرمێت:

إنَّ إمرأةً من خثعم قالت: يارسول الله إنَّ أبي أدرَكَتْهُ فريضةُ اللهِ على عباده الحَج شيخاً لا يَثْبُتُ على الراحلة، أفأحج عنه؟ ﴿قال: نعم﴾[٧٠].

واتە: ئافرەتێك لە خثعم ووتی: ئەی پێغەمبەری خوا(صلى الله عليه وسلم) باوكم پیرەو حەجی لەسەر فەرزەو ناتوانێت لەسەر وشتر خۆی بگرێت وتوانای نی‌یە، ئایا من لە جیاتی ئەو حەجی بۆ بكەم؟ فەرمووی: بەڵێ. ئەگەر ئەم پیاوە ناتوانێت حەج بكات چونكە شەلە یاخود كە بریندار بێت بەهەر برینێك خوێنەكەی ناوەستێتەوەو نەزیف دەبێت كە ئەمەیش مەترسی‌یە لەسەر ژیانی، ئەوا عوزری هەیە لەبەر برینەكەی و ناڕەحەتی قەڵەباڵەغی، وە ئەگەر حەجیش بكات تاوانی لەسەر نی‌یە[٧١].

سیواك كردن لەكاتی بەڕۆژوو بووندا:

پ٣٢ سیواك كردن لە كاتی بەڕۆژوو بوون بە سیواكێكی تەڕ هەست بەهەندێك تام دەكرێت لەو سیواكەداو قورسە لەسەری ئەو تفە فڕێ بدات یان لەبەر زۆری یان لەبەر ئەوەی لەناو مزگەوتدایە حوكمی قوت دانی ئەو تفە چی‌یە؟

و دروست نی‌یە ئەو تفە قوت بدات كە سیواكەكە تامی تێكراوە، بەڵكو پێویستە لەسەری سیواكەكەی بشوات وپاكی بكاتەوە لەو تامە پاشان بەكاری بهێنێت، یاخود سەرەتای بەكارهێنانەكەی بەشەو بێت تا تامەكەی نامێنێت پاشان كە تامی نەما بە ڕۆژ بەكاری بهێنێت، وە ئەگەر نەیتوانی ئەوا دەبێت ئەو تفەی كە تامی سیواكەكەی تێدایە فڕێی بدات، وە ئەگەر لە مزگەوت بوو ئەوا ئێستا دەستەسڕ زۆرە دەتوانێت تفەكەی تێ بكات، وە ئەگەر نەیتوانی، یاخود زۆربوو ئەوا با بەڕۆژ سیواك نەكات چونكە سیواك كردن واجب نی‌یە[٧٢]

كردنی هەندێك لە ڕۆژو بەتاڵ كەرەوەكان بە نەزانی:

پ٣٣ هەندێك لە ڕۆژوو بەتاڵ كەرەوەكانم كردووە ونەمزانیوە كە ڕۆژوو بەتاڵ دەكەنەوە، وە چەند ڕۆژێكی زۆر كردوومەو ئێستا ژمارەی ڕۆژەكان نازانم ئایا چیم لەسەرەو چی بكەم؟

و هیچ شتێكت لەسەر نی‌یە: نەگێڕانەوەی ڕۆژوو، نە تاوان چونكە نەتزانیوە كە ئەو شتانە ڕۆژوو بەتاڵ دەكەنەوە[٧٣].

قەزا نەكردنەوەی ڕۆژوو بۆ ماوەی سی ساڵ:

پ٣٤ ئافرەتێك لە ڕەمەزاندا كە تووشی(حەیز) بوە ڕۆژووی شكاندووە بەڵام

لەپاش ڕەمەزان قەزای نەكردۆتەوە، وە سی ساڵە بەم شێوەیە چی لەسەرە؟

٧٠- (متفق عليه، وانظر: إرواء الغليل: ٩٩٢).

٧١-(لقاء الباب المفتوح، رقم: ٣، ص٢٨-٢٩).

٧٢- (اللقاء الشهري، رقم: ٨، ص٥٧-٥٨).

٧٣- (اللقاء الشهري، رقم: ٨، ص٥٨).

و ئەگەر ئەو ئافرەتە لە شوێنێكی دوور لە زانایان و فێرخوازانی زانستی شەرعی بێت وەكو ئەوەی لە دەشتێكی دوور ژیابێت و حوكمی ئەو شتەی نەزانیبێت، ئەوا قەزا كردنەوەی لەسەر نىیە، چونكە عوزری هەیە بەڵام ئەگەر كەمتەرخەم بووبێت بەوەی كە لە شارێكدا ژیابێت كە زانای تێدا بووە، ئەوا ئەو حوكمە نادیار نابێت ئیلا لە لای كەسێكی كەمتەرخەم وبێ بایەخ وپشت گوێ خەر نەبێت، ئەگەر وابوو ئەوا پێویستە قەزای ئەو ڕۆژانە بكاتەوە كە تێیدا بە ڕۆژوو نەبووە، وە ئەگەر گومانی هەبوو ئەوا كار بە دڵنیای دەكات كە كەمەكەیە، بۆ نمونە ئەگەر گومانی هەیە كە سێ ساڵە یاخود دوو ئەو دوو ساڵەكە دەژمێردرێت، وە ئەگەر گومانی هەبوو چوار ساڵە یاخود سێ ساڵە ئەوا سێ ساڵەكە دەژمێردرێت و بەم شێوەیە(٧٤).

بە ڕۆژوو نەبوون بە هۆی سەفەر كردن بە فڕۆكە:

پ٣٥ زانای پایەبەرز باسی ئەوەتان كرد كە دروستە مرۆڤـ بەڕۆژوو نەبێت لەڕەمەزاندا بەهۆی سەفەركردنی هەرچەندە بە فڕۆكە بێت یاخود ئۆتۆمبێلێك كە فێنك كەرەوەی تێدا بێت، ئەگەر كەسێك بڵێت بەڵگەت چیە لەسەر ئەم شتە لەگەڵ ئەوەی كە ئەم شتانە لەسەردەمی پێغەمبەردا (صلى الله عليه وسلم) نەبووە ئایا بنچینەی قیاس لە هاوشێوەی ئەم شتانە چیە؟

و لێرەدا هیچ قیاس نىیە، چونكە ئەوانەی كە سەفەر دەكەن بە ئۆتۆمبێل بێت یان فڕۆكە ڕێبوارن و وولاتی خۆیان بەجێ هێشتووە كە ئەمەیش سەفەرە، بەڵام سەبارەت بە ئۆتۆمبێل و فڕۆكە ئەوا خوای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا باسی كردووە كە دەفەرمێت: ﴿وَجَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْفُلْكِ وَالْأَنْعَامِ مَا تَرْكَبُونَ﴾ [الزخرف: ١٢].

واتە: خوای گەورە كەشتی وئاژەڵی بۆ ژێربار وئاسان كردون بۆ سوار بوونیان.

وە ئەگەر لەسەردەمی هاتنە خوارەوەی قورئاندا هەر كەشتی ئاو زانرابێت ئەوا لە پاش سەردەمی هاتنە خوارەوەی قورئان كەشتی وشكانی زانرا، وە كەشتی ئاسمانی زانرا، وە(ال) لە(الفلك) یاخود بۆ جنسە یاخود بۆ گشتێتیە، وە خوای گەورە دەفەرمێت:

﴿ وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيرَ لِتَرْكَبُوهَا وَزِينَةً وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾ [النحل: ٨]. واتە: خوای گەورە ماین و ئەسپ و گوێدرێژی بۆ دروست كردوون بۆ ئەوەی هەندێكیان بۆ سواری وهەندێكیان بۆ جوانی بەكار بهێنن، وە خوای گەورە شتی وا دروست دەكات ئێوە نایزانن.

كەواتە ئۆتۆمبێل و گوێدرێژو كەشتی و وشتر هەموو هۆكاری سەفەر كردنن، وە عیبرەت بە مەبەستەكەیە كە سەفەر كردنەكەیە، وە لەم بابەتەدا قیاس نىیە چونكە دەق دەیگرێتەوە بە بێ قیاس(٧٥).

ماوەی خەتم كردنی قورئان:

پ٣٦ ئەو ماوەیەمان بۆ دیاری بكەن كە قورئانی تێدا خەتم بكرێت، وە ئەوەی كە پێغەمبەرو هاوەڵە بەڕێزەكانی كردوویانە؟

و كەمترین ماوە كە قورئانی تێدا خەتم بكرێت سێ ڕۆژە، هەرچەندە هەیە لە شوێن كەوتوان (التابعين) كە قورئانیان خەتم كردووە لە شەو و ڕۆژێكدا بە تایبەتی لە ڕەمەزاندا، بەڵام چاكتر وایە كە خەتم بكرێت لە سێ ڕۆژدا، وە ئەگەر لە پێنج

٧٤-(اللقاء الشهري، رقم: ٨، ص٥٨-٥٩).

٧٥- (اللقاء الشهري، رقم: ٨، ص٦٢-٦٣).

ڕۆژ یاخود شەش ڕۆژیشدا خەتمی كرد ئەوا هەر ئاساییە، وە ئەگەر لە مانگێكدا جارێك یاخود دووجار خەتمی كرد ئەوا ئاساییەو شتەكە فراوانە، گرنگ ئەوەیە كە ڕەمەزان تایبەتمەندێتی هەبێت لە قورئان خوێندندا[٧٦].

ئاشكرا كردنی بەڕۆژوو نەبوون لەسەفەردا:

پ٣٧ ئایا دەتوانم بەڕۆژوو نەبوونم لەسەفەردا ئاشكرا بكەم تا بۆ خەڵكی ڕوونی بكەمەوە كە ڕێگەی پێدراوە؟

و بەڵێ، تۆ پاداشتت هەیە لەسەر ئەم كارەت، ئەگەر بەڕۆژوو نەبوونت ئاشكرا كرد بۆ خەڵكی لەسەفەردا[٧٧].

بەكارهێنانی حەبی ڕاگرتنی خوێنی بێ نوێژی(حیض) بۆ پێویستی:

پ٣٨ ئەگەر ئافرەت خوێنی بێ نوێژی بكەوێتە دە ڕۆژی كۆتایی ڕەمەزان، ئایا دەتوانێت حەبی ڕاگرتنی خوێنی بێ نوێژی بەكاربهێنێت بۆ ئەوەی یارمەتی بدات لەسەر گوێڕایەڵی خوای گەورەو لەو دە ڕۆژەدا بەردەوام بێت لەسەر پەرستن؟

و نابینین كە دروست بێت ئەو حەبانە بەكاربهێنێت بۆ ئەوەی یارمەتی بدات لەسەر گوێڕایەڵی خوای گەورە، چونكە بێ نوێژی شتێكە خوای گەورە لەسەر كچانی ئادەمی نوسیوە، وە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم)، چوو بۆ لای عائیشە (خوای لێ ڕازی بێت) كە لە حەجیماڵئاوایدا لەگەڵیدا بوو، وە لە ئیحرامی عومرەدا بوو تووشی بێ نوێژی ببوو پێش ئەوەی بگاتە مەككە، بینی دەگریا پێی فەرموو: چی دەتگرێنێت؟ ئەویش پێی ڕاگەیاند كە توشی بێ نوێژی بووە، پێغەمبەریش (صلی الله علیه وسلم) فەرمووی: ﴿إنَّ هذا شَيءٌ كَتَبَهُ اللهُ على بَناتِ آدم﴾[٧٨].

واتە: ئەمە شتێكە خوای گەورە لەسەر كچانی ئادەمی نوسیوە.

بۆیە بێ نوێژی لە خۆیەوە نییە ئەگەر لە دە ڕۆژی كۆتایی ڕەمەزاندا هات با ڕازی بێت بەوەی كە خوای گەورە لەسەری نوسیوێتی، و ئەو حەبانەیش بەكارنەهێنێت، وە لە پزیشكی باوەڕ پێكراوەوە پێم ڕاگەیەنراوە كە ئەم حەبانە زیان بە ڕەحمو خوێن دەگەیەنێت، وە لەوانەیە هۆكارێك بێت بۆ تێكچونی شێوەی كۆرپە ئەگەر منداڵی ببێت، بۆیە وا دەبینین خۆی لێ دوور بخاتەوەو سوپاسی خوای گەورە بكات كە توشی بێ نوێژی دەبێت و واز لە نوێژو ڕۆژوو دێنێت، چونكە ئەمە بە قەزاو قەدەری خوای گەورەیە نەك بە دەستی خۆی[٧٩].

ڕۆژوو شكاندنی ڕێبوار لەسەفەردا:

پ٣٩ ئایا دروستە ڕێبوار ئەگەر گەیشتەوە شارەكەی خۆی بەردەوام بێت لە بەڕۆژوو نەبوون هەرچەندە ئەم شتە زەحمەتیش بێت لە سەری؟ وە ئایا پاداشتی ڕێبواری ڕۆژووەوان چەند جارێكە لەگەڵ ئەوەی ئێستا هەموو هۆكارێك ئاسانە؟

و ئەگەر مرۆڤ بگاتە ئەو شارەی كە بۆی چووەو بە ڕۆژوو بێت ئاساییە ئەگەر ڕۆژووەكەی بشكێنێت، چونكە ڕۆژووەوان لەسەفەردا هەڵبژاردن بە ویستی خۆیەتی، ئەگەر وویستی لێ بێت بەردەوام دەبێت لە بەڕۆژوو بوون، وە ئەگەر ویستیشی لێ بێت ڕۆژووەكەی دەشكێنێت، بەڵام ئەگەر بگاتەوە شارەكەی خۆی وبەڕۆژوو بێت ئەوا پێویستە لەسەری بەردەوام بێت لەسەر بەڕۆژوو بوونەكەی، وە حەڵاڵ نییە بۆی ڕۆژووەكەی بشكێنێت، بەڵام ئەگەر بگاتەوە شارەكەی خۆی و لەسەفەردا ڕۆژووەكەی شكاند بێت ئەوا پێویست نییە لەسەری خۆی بگرێتەوە لە خواردن وخواردنەوە، چونكە ئەم

٧٦-(اللقاء الشهري، رقم: ٨، ص٧٥).

٧٧- (اللقاء الشهري، رقم: ٨، ص٨٨).

٧٨- (صحيح سنن أبي داود: ١٧٨٢).

٧٩- (اللقاء الشهري، رقم: ٨، ص٩٠-٩١).

خۆگرتنهوهیه هیچ سودێكی پێ ناگهیهنێت كه ئهم سهرهتای رۆژ ڕۆژووهكهی شكاندووه، وهئهمه پێی ناوترێت ڕۆژوو وه بۆی ههیه بخوات و بخواتهوه تا خۆر ئاوا بوون، بهڵام ئهگهر لهوه ترسا خهڵكی تۆمهت باری بكهن بهوهی كه به ڕۆژو نابێت و هاوشێوهی ئهمانه ئهوا دهبێت به نهێنی بخوات و بخواتهوهو كهس نهیبینێت(٨٠).

لهبهر كردنی جل وبهرگێك كه وێنهی تێدا بێت:

پ٤٠ حوكمی لهبهركردنی ئهو جل وبهرگانه چیه كه وێنهی تێدایه؟

و لهبهر كردنی ئهو جل وبهرگانهی كه وێنهی تێدایه دروست نیه، ئیتر ئایا جل وبهرگی منداڵان بێت یان گهوره، ههروهها هێشتهوهی وێنه بۆ یادگاری یاخود جگه له یادگاری دروست نیه ، مهگهر وا بخوازێت وهكو وێنهی مامهڵه، وهههر كهسێك وا گومانی بردبێت كه من فهتوای ئهوهم داوه كه وێنهی حهرام تهنها خاوهن لاشهیه ئهوا درۆی بۆمان ههڵبهستووه.......

چونكه پێغهمبهر(صلى الله عليه وسلم) فهرموویهتی: ﴿إنَّ الملائِكَةَ لا تَدْخُلُ بَيْتاً فيهِ صُورَةٌ﴾(٨١). واته: فریشتهی رهحمهت ناچێته هیچ ماڵێكهوه كه وێنهی تێدا بێت.

بۆیه رێگه نادهین بهكهس وێنه بهێڵێتهوه بۆ یادگاری ههروهكو دهڵێن، وهههركهسێك وێنهی هێشتۆتهوه وههڵگرتووه بۆ یادگاری ئهوا پێویسته لهسهری بیدڕێنێت ولهناوی بهرێت، ئیتر جیاوازی نیه ئایا ههڵیواسیوه به دیوارهوه، یاخود خستویهتیه ناو ئهلبوومهوه، یاخود جگه لهمانه، چونكه هێشتنهوهی وێنه خهڵكی ئهو ماڵه بێ بهش دهكات له چونه ژوورهوهی فریشتهی رهحمهت(٨٢).

فیكه لێدان وچه پڵه لێدان:

پ٤١ حوكمی فیكه لێدان وچهپڵه لێدان چیه؟

و دهركهوتووه كه ئهمانه لهجگه له موسڵمانانهوه وهرگیراوه، بۆیه نابێت موسڵمانان بهكاری بهێنن، وه ئهگهر به شتێكیش سهرسام بوون ئهوا با الله أكبر یاخود سبحان الله بكهن، ههروهها نابێت الله أكبر (تهكبیر كردن) بهكۆمهڵ بێت، ههروهكو ههندێك له خهڵكی دهیكهن، بهڵكو مرۆڤـ له نێوان خۆی ونهفسیدا سبحان الله دهكات، بهڵام تهكبیر كردن به كۆمهڵ و سبحان الله كردنی به كۆمهڵ كاتێك كه شتێكی سهرسوڕهێنهر دهبێت ئهوا نازانم هیچ بنچینهیهكی ههبێت(٨٣).

له پێ كردنی پانتۆڵ بۆ ئافرهتان:

پ٤٢ حوكمی لهپێ كردنی پانتۆڵ چیه بۆ ئافرهتان ؟

و پانتۆڵ قهبارهی قاچ وسك وپهراسو ومهمكی ئافرهت دهردهخات، بۆیه ئهو ئافرهتهی پانتۆڵ لهپێ دهكات ئهم فهرمووده صهحیحه دهیگرێتهوه كه پێغهمبهر(صلى الله عليه وسلم) دهفهرمێت: ﴿صِنْفانِ مِنْ أَهْلِ النَّارِ لم أرَهُمَا.....ونساءٌ كاسِياتٌ عارِياتٌ مُمِيلاتٌ مائِلاتٌ رؤوسُهُنَّ كأسْنِمَةِ البُخْتِ المائِلةِ، لا يَدْخُلْنَ الجنةَ ولا يَجِدْنَ رِيحَهَا، وإنَّ رِيحَها لَيُوجَدُ مِنْ مَسِيرَةِ كَذا وَكَذا﴾(٨٤).

٨٠- (اللقاء الشهري، رقم: ٨، ص٨٥).

٨١- (صحيح الجامع الصغير: ٧٢٦١).

٨٢- (المسائل الميسرة في زينة المرأة المسلمة: ص٤٢).

٨٣- (المسائل الميسرة في زينة المرأة المسلمة: ص٨١).

٨٤- (صحيح الجامع الصغير: ٣٧٩٩).

واته: دوو كۆمه‌ڵ هه‌ن ئه‌هلی دۆزه‌خن وهێشتا من نه‌مبینیون......وه ئافره‌تانی پۆشته‌ی رووت سه‌ره‌نجی پیاوان راده‌كێشن به‌لای خۆیاندا وبه‌لارولەنجه‌وه ده‌ڕۆن به رێدا، قژه‌كانیان له‌بان سه‌ریان به‌ستووه وه‌كو بان پشتی وشتر به‌رزیان كردۆته‌وه، ئه‌مانه به‌هۆی ئه‌م كرده‌وه‌یه‌یانه‌وه ناچنه به‌هه‌شته‌وه، وه بۆنی به‌هه‌شتیش ناكه‌ن، هه‌رچه‌نده بۆنی به‌هه‌شت ده‌كرێت له‌دووری ئه‌وه‌نده‌و ده‌وه‌نده‌وه.

بۆیه ئامۆژگاریم بۆ ئافره‌تانی باوڕدار ئه‌وه‌یه كه له خوای گه‌وره بترسن وسوربن له‌سه‌ر جل وبه‌رگی ئیسلامی داپۆشه‌ر، وه پاره‌ی خۆیان به فیڕۆ نه‌ده‌ن له كڕینی ئه‌م جل وبه‌رگانه‌دا. والله الموفق.

وه پرسیاركرا له‌پایه‌به‌رزیان: به‌ڵگه‌ی ئه‌و ئافره‌تانه‌ی كه پانتۆڵ ده‌كه‌ن ئه‌وه‌یه ده‌ڵێن: پانتۆڵ فراوانه‌و ته‌سك نی‌یه وداپۆشه‌ره؟

فه‌رمووی: ته‌نانه‌ت ئه‌گه‌ر پانتۆڵه‌كه فراوانیش بێت، چونكه جیاكردنه‌وه‌ی قاچێكی له قاچه‌كه‌ی تری شتێكه له دانه‌پۆشراوی، پاشان له‌وه ده‌ترسین كه له خۆ چواندنی ئافره‌تان بێت به پیاوان، چونكه پانتۆڵ جل وبه‌رگی پیاوانه، وه‌پێغه‌مبه‌ریش (صلی الله علیه وسلم) نه‌فره‌تی له‌و ئافره‌تانه كردووه كه خۆیان ده‌چوێنن به پیاوان[٨٥].

بڕینی قژی ئافره‌ت تا ناو شانی بۆجوانی، وبه‌كارهێنانی ئامێره‌كانی جوانكاری بۆ مێرد:

پ٤٣ حوكمی بڕینی قژی ئافره‌ت چی‌یه تا ناو شانی بۆجوانی، ئیتر ئایا شوی كردبێت یان نا؟ وه‌حوكمی به‌كارهێنانی ئامێره‌كانی جوانكاری زانراو چی‌یه بۆ خۆجوان كردن بۆ مێرد؟

و بڕینی قژی ئافره‌ت یاخود به‌شێوه‌یه‌كه كه له قژی پیاوان بچێت، ئه‌مه حه‌رامه‌و له‌تاوانه گه‌وره‌كانه، چونكه پێغه‌مبه‌ر(صلی الله علیه وسلم) نه‌فره‌تی له‌و ئافره‌تانه كردووه كه خۆیان ده‌چوێنن به پیاوان، یاخود به‌شێوه‌یه‌كه ناگاته خۆچواندن به پیاوان، ئه‌مه‌یان زانایان بۆچونیان جیاوازه‌و سێ بۆچونیان هه‌یه:

بۆچونی یه‌كه‌م: ده‌ڵێن: دروسته.

بۆچونی دووه‌م: ده‌ڵێن: حه‌رامه.

بۆچونی سێیه‌م: ده‌ڵێن: مه‌كروهه.

ئه‌وه‌ی كه بڵاو بێت له مه‌زهه‌بی ئیمامی ئه‌حمه‌د ئه‌وه‌یه كه مه‌كروهه، له راستیدا نابێت ئێمه هه‌رچی داب ونه‌ریتێك كه له جگه له خۆمانه‌وه بۆمان هات وه‌ری بگرین، ئێمه پێش سه‌رده‌مێكی نزیك ده‌مان بینی ئافره‌تان شانازی‌یان ده‌كرد به قژ درێژی وزۆری قژیان، چی‌یانه ئێستا ئه‌م كاره ده‌كه‌ن كه له وڵاتانی تره‌وه بۆمان هاتووه، وه‌من به‌رهه‌ڵستی هه‌موو شتێكی تازه ناكه‌م، به‌ڵام به‌رهه‌ڵستی هه‌موو شتێك ده‌كه‌م كه كۆمه‌ڵگا بگۆڕێت بۆ داب ونه‌ریتێك كه له جگه له موسڵمانانه‌وه هاتبێت.

وه‌به‌كارهێنانی ئامێره‌كانی خۆجوان كردن وه‌كو سوراو ئاسایی‌یه و هیچی تێدا نی‌یه، هه‌روه‌ها سوركردنی رووم‌ه‌ت به‌تایبه‌تی بۆئافره‌تێك كه شووی كردبێت (به‌ڵام ئه‌گه‌ر زیانی هه‌بێت ئه‌وا قه‌ده‌غه ده‌كرێت له‌به‌ر زیانه‌كه‌ی).

٨٥- (المسائل الميسرة في زينة المرأة المسلمة: ص٩٨-٩٩)

بەڵام ئەو خۆجوان كردنەی كە هەندێك لە ئافرەتان دەیكەن بە برۆهەڵگرتن، ئیتر هەڵكێشانی بێت یاخود باریك كردنەوەی ئەوا حەرامە، چونكە پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) نەفرەتی كردووە لەو ئافرەتانەی كە برۆ هەڵدەگرن، وەلەو ئافرەتانەیش كە بۆیان هەڵدەگرن، هەروەها ددان شاش كردنی ئافرەتان بۆ جوانی حەرامەو نەفرەتی لیٚ كراوە[٨٦].

پاك بوونەوەی ئافرەت لەبێ نوێژی (الحيض) وبەرۆژووبوونی:

پ٤٤ ئەگەر ئافرەت پاك بووەوە لە بێ نوێژی وغوسڵی دەركرد پاش نوێژی بەیانی ونوێژی كرد وبەرۆژوو بوو، ئایا پێویستە لەسەری ئەو رۆژە بگێڕێتەوە؟

و ئەگەر ئافرەت لەبێ نوێژی پاك بووەوە پێش دەركەوتنی فەجر ئەگەر بەتەنها یەك دەقیقەیش بێت بەڵام دڵنیا بێت كە پاك بۆتەوە، ئەگەر لە رەمەزاندا بێت ئەوا پێویستە لەسەری بەرۆژوو بێت، وەرۆژوو گرتنەكەی لەو رۆژەدا تەواوە وپێویست ناكات قەزای بكاتەوە، چونكە بە پاكی بەرۆژوو بووە هەرچەندە ئەگەر غوسڵ دەرنەكات تا پاش دەركەوتنی فەجر ئەوا ئاساییەو هیچ شتێكی تێدا نییە، هەروەكو چۆن ئەگەر پیاو لەشی گران بێت بەهۆی كۆبوونەوەی لەگەڵ خێزانی، یاخود خەوبینینی (إحتلام) بوونی، ئەوا ئەگەر پاششێو بكات وغوسڵ دەرنەكات ئیللا پاش دەركەوتنی فەجر نەبێت ئەوا رۆژووەكەی تەواوە.

وە بەم بۆنەیەوە دەمەوێت شتێكی تر روون بكەمەوە لەلای ئافرەتان ئەویش ئەوەیە ئەگەر توشی بێ نوێژی بوون لەپاش رۆژوو شكاندنیان پێش ئەوەی نوێژی شێوان (عیشاء) بكەن وا دەزانن رۆژووی ئەو رۆژەیان بەتاڵ بۆتەوە، كە ئەمەیش هیچ بنچینەیەكی نییە ئەگەر لەپاش خۆرئاوا بوون توشی بێ نوێژی بوون ئەگەر بەیەك دەقیقەیش بێت ئەوا رۆژوو گرتنەكەیان تەواوە[٨٧].

پاك بونەوەی ئافرەتی زەیستان (النفساء) پێش چلەی:

پ٤٥ ئایا نوێژو رۆژوو پێویستە لەسەر ئافرەتی زەیستان ئەگەر پاك بووەوە پێش چلەی؟

و بەڵێ.. هەركاتێك ئافرەتی زەیستان پێش چلەی پاك بوەوە ئەوا پێویستە لەسەری نوێژ بكات، وەبەرۆژوو بێت ئەگەر لە رەمەزاندا بێت، وە دروستە كۆ ببێتەوە لەگەڵ مێردەكەی، چونكە پاكەو هیچ شتێك نییە قەدەغەی نوێژ ورۆژوو كۆبوونەوەی لیٚ بكات[٨٨].

بینینی خوێنی بێنوێژی رۆژێك ونەمانی بۆ رۆژی داهاتوو:

پ٤٦ ئەگەر ئافرەت لەكاتی بێ نوێژی رۆژێك خوێنی بینی ورۆژی پاش تر نەیبینی...پێویستە لەسەری چی بكات؟

و ئەوەی ئاشكرا بێت ئەوەیە كە ئەم پاكێتییە یاخود وشكیە كە روویداوە لە رۆژانی بێ نوێژیدا بەبێ نوێژی دەژمێردرێت وحسابی پاكێتی بۆ ناكرێت، بۆیە دەبێت خۆی بگرێتەوە لەو شتانەی كە ئافرەتان لەبێ نوێژیدا خۆیانی لیٚ دەگرنەوە، وەهەندێك لە زانایان دەفەرموون: هەركاتێك رۆژێك خوێنی بینی ورۆژێك پاك بووەوە، ئەوا خوێنەكە خوێنی بێ نوێژیە وپاكێتییەكەیش پاك بوونەوەیە هەتا دەگاتە پانزە رۆژ، لەپاش پانزە رۆژەكە ئەو كاتە خوێنەكە حسابی نەزیفی (إستحاضة)ی بۆ دەكرێت، وەئەمە بەناوبانگە لە مەزهەبی ئیمامی ئەحمەدی كوڕی حەنبەل (رەحمەتی خوای لیٚ بێت)[٨٩].

٨٦-(المسائل الميسرة في زينة المرأة المسلمة: ص٩٩).

٨٧- (رسالة في الدماء الطبيعية للنساء: ص٦٥-٦٦).

٨٨- (رسالة في الدماء الطبيعية للنساء: ص٦٦).

٨٩- (رسالة في الدماء الطبيعية للنساء: ص٦٨-٦٩).

حوكمی فرۆشتنی ئەڵقەی ئاڵتون بۆ پیاوان:

پ٤٧ حوكمی فرۆشتنی ئەڵقەی ئاڵتون بۆ پیاوان چییە ئەگەر زەرەنگەرەكە دڵنیا بێت لەوەی كە كڕیارە پیاوەكە لەدەستی دەكات؟

و فرۆشتنی ئاڵتون بۆ پیاوان حەرامە ئەگەر فرۆشیارەكە بزانێت كە كڕیارە پیاوەكە لە دەستی دەكات، یاخود گومانی زاڵ بوو بەسەر ئەوەی كە لە دەستی دەكات، چونكە ئاڵتون حەرامە بۆ پیاوانی ئەم ئوممەتە، ئەگەر بیفرۆشێت بە پیاوێك كە بزانێت لەدەستی دەكات، یاخود گومانی زاڵ بوو بەسەر ئەوەی كە خۆی لە دەستی دەكات ئەوا یارمەتی داوە لەسەر تاوان كردن كە خوای گەورە قەدەغەی كردووە كە دەفەرمێت: ﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ﴾ [المائدة: ٢].

واتە: ئێوە هاوكاری یەكتری بكەن لەسەر چاكەو لە خواترسان وخۆپارێزی لەتاوان، وە هاوكاری یەكتری مەكەن لەسەر تاوان و دوژمنكاری یەكتری.

وە زەرەنگەریش حەڵاڵ نىیە بۆی ئەڵقەی ئاڵتون دروست بكات بۆ ئەوەی پیاوان لە دەستی بكەن[٩٠].

فرۆشتنی ئاڵتون بە پارە نابێت تا هەموو پارەكە وەرنەگرێت:

پ٤٨ حوكمی فرۆشتنی ئاڵتون چییە بەقەرز؟ وە ئەگەر بۆ خزم بێت لەوە دەترسم كە پەیوەندی خزمایەتیم لەگەڵ ببچڕێنێت ئەگەر بە قەرز نەیدەمێ، لەگەڵ ئەوەی كە دڵنیام لەوەی كە لە داهاتودا پارەكەم دەداتێ؟

و پێویستە یاسای گشتی بزانیت كە فرۆشتنی ئاڵتون بە پارە دروست نىیە ئیللا دەبێت پارەكە تەواو وەربگریت، وە جیاوازی نىیە لە نێوان نزیك ودوور (خزم و بێگانە) چونكە نابێت خۆشەویستی بكرێت لەسەر حسابی دینی خوای گەورە بۆ هیچ كەسێك، وەئەگەر خزمەكەت لێت توڕە بوو بەهۆی گوێڕایەڵی كردنت بۆ خوای گەورە با توڕە بێت ئەوا ئەو ستەمكاری تاوانبارە كە دەیەوێت تۆ توشی تاوان و سەرپێچی كردنی فەرمانی خوای گەورە بكات، وە تۆ لە راستیدا چاكەت لەگەڵیدا كردووە كاتێك كە قەدەغەت كردووە لەوەی كە مامەڵەیەكی حەرامت لەگەڵدا بكات، وە ئەگەر لێت توڕە بوو یاخود پەیوەندی لەگەڵتدا بڕی ئەوا ئەو تاوانبارە و تۆ هیچ تاوانێكت لەسەر نىیە[٩١].

حوكمی فرۆشتنی ئەو ئاڵتونەی كە رەسم و وێنەی تێدایە:

پ٤٩ حوكمی فرۆشتنی ئەو ئاڵتونە چییە كە رەسم و وێنەی تێدایە وەكو پەپولەو سەری مار وهاوشێوەی ئەمانە؟

و خشڵی زێڕو زیو كەلەسەر شێوەو وێنەی ئاژەڵ دروست كرابێت ئەوا كڕین وفرۆشتنی حەرامە، وەخۆڕازاندنەوەو لەدەست كردن وهەڵگرتنی حەرامە، چونكە پێویستە لەسەر موسڵمان وێنە بشكێنێت ولەناوی بەرێت ونەیهێڵێت، هەروەكو چۆن لە صەحیحی موسلیمدا هاتووە كە ئیمامی عەلی(خوای لێ ڕازی بێت) بە أبو هياج الأسدي دەفەرمێت: (ألا أبْعَثُكَ على ما بَعَثَنِي عليه رسولُ اللهِ: ألا تَدَعَ صُورَةً إلا طَمَسْتَهَا، ولا قَبْراً مُشْرِفاً إلا سَوَّيْتَهُ)[٩٢].

واتە: ئایا نەتنێرم بۆ شتێك كە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) منی بۆ ناردووە: ئەویش ئەوەیە هیچ وێنەیەك نەهێڵیت ئیللا لەناوی بەریت، وە هیچ گۆڕێكی بەرز نەهێڵیت ئیللا تەختی بكەیت. وە پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم)

٩٠- (فقه وفتاوى البيوع: ص١٤٢).

٩١- (فقه وفتاوى البيوع: ص١٤٦).

٩٢- (مسلم، كتاب الجنائز، باب الأمر بتسوية القبر: ٩٦٩).

فەرموویەتی: (إنَّ الملائكة لا تَدْخُلُ بَيْتاً فيه صُورَة)[٩٣]. واتە: فریشتەی رەحمەت ناچنە هیچ ماڵێكەوە كە وێنەی تێدا بێت. بۆیە پێویستە لەسەر موسڵمانان خۆیان دور بگرن لەبەكارهێنانی ئەم جۆرە خشڵەو كڕین وفرۆشتنی[٩٤].

دەرچونی ئافرەت بۆ بازاڕ بەبێ مەحرەم:

پ٥٠ ئایا دەرچونی ئافرەت بۆ بازاڕ بەبێ مەحرەم دروستە یان نا؟ وەچ كاتێك دروستەو چ كاتێك حەرامە؟

و دەرچونی ئافرەت بۆ بازاڕ لە بنچینەدا دروستە، وەبە مەرج نەگێراوە كە مەحرەمی لەگەڵدا بێت، مەگەر لە فیتنە بترسێت، ئەگەر وابوو ئەوا پێویستە لەسەری بەبێ مەحرەمێك دەرنەچێت كە بیپارێزێت، وە بۆ دەرچونی بۆ بازاڕ مەرجە كە بە داپۆشراوی دەرچێت و جوانی خۆی دەرنەخات، وە بۆن لە خۆی نەدات، ئەگەر لەكاتی دەرچونیدا جوانی خۆی دەرخست، یاخود بۆنی لە خۆی دا ئەوا حەڵاڵ نیە بۆی دەرچێت لەماڵ، چونكە پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) دەفەرمێت:

﴿ لا تَمْنَعُوا إِماءَ اللهِ مَساجِدَ اللهِ، وَلْيَخْرُجْنَ تَفِلات﴾[٩٥].

واتە: قەدەغەی ئافرەتانی بەندەی خوا مەكەن لە چونیان بۆ مزگەوت، بەڵام كە دەرچون با بەبێ بۆن دان لە خۆیان دەرچن، وە جوانی خۆیان دەرنەخەن.

چونكە بە دەرچونیان بە بۆن لە خۆدان ودەرخستنی جوانی فیتنەی تێدایە بۆخۆیان وجگە لە خۆیان، وە ئەگەر ئەمین بوون لە فیتنە ولەسەر شێوازی داواكراو لێیان دەرچون بەبێ بۆن لە خۆدان ودەرخستنی جوانی ورووتی ئەوا لەدەرچونەكەیاندا هیچ شتێكی تێدا نیە، وە ئافرەتان لەسەردەمی پێغەمبەردا (صلى الله عليه وسلم)، دەردەچون بۆ بازاڕ بەبێ مەحرەم[٩٦].

تەواو بوم لە وەرگێڕانی ئەم پەرتوكە بەسودە

لە رۆژی شەممە

بەرواری ٢٥ی رجب ١٤٢٧ك

بەرامبەر١٩/٨/٢٠٠٦ز

والحمد لله الذي بنعمته تتم الصالحات

٩٣- (صحيح الجامع الصغير: ٧٢٦١).

٩٤- (فقه وفتاوى البيوع، ص:١٤٧).

٩٥- (رواه أحمد وأبوداود) ،وصححه الشيخ الألباني في (الإرواء) (٥١٥) و(صحيح أبي داود) (٥٢٩).

٩٦- (أسئلة مهمة أجاب عليها فضيلة الشيخ محمد بن صالح العثيمين: ص١٥-١٦).

سه‌رچاوه‌كان

١- إجابات مفيدة وتوجيهات سديدة من كلام فضيلة الشيخ:

محمد بن صالح العثيمين(رحمه الله)، تأليف: محمد الناصر العريني.

٢- أسئلة مهمة أجاب عنها فضيلة الشيخ:

محمد بن صالح العثيمين(رحمه الله)، دار الوطن للنشر.

٣- رسالة في الدماء الطبيعية للنساء،

تأليف فضيلة الشيخ: محمد بن صالح العثيمين(رحمه الله)،

٤- فتاوى مهمة لعموم الأمة، سماحة الشيخ عبدالعزيز بن عبدالله ابن باز(رحمه الله)، وفضيلة الشيخ: محمد بن صالح العثيمين(رحمه الله)،

جمع وأعداد: إبراهيم بن عثمان الفارسي.

٥- فتاوى وأذكار لإتحاف الأخيار، سماحة الشيخ عبدالعزيز بن عبدالله ابن باز

(رحمه الله)، وفضيلة الشيخ: محمد بن صالح العثيمين(رحمه الله)،

جمع وترتيب محمد الناصر العريني.

٦- فتاوى الأئمة في النوازل المدلهمة، جمع وترتيب: محمد بن حسين بن سعيد آل سفران القحطاني، راجعه وصححه: فضيلة الشيخ العلامة: د. صالح بن فوزان الفوزان.

٧- فقه وفتاوى البيوع: الشيخ عبدالرحمن السعدي(رحمه الله)، الشيخ محمد بن صالح العثيمين(رحمه الله)، الشيخ صالح بن عبدالله الفوزان، اللجنة الدائمة للبحوث العلمية والإفتاء. راجعه وخرج أحاديثه: د.عماد علي عبدالسميع.

٨- لقاء الباب المفتوح رقم(٣) مع فضيلة الشيخ: محمد بن صالح العثيمين(رحمه الله)، إعداد الدكتور عبدالله بن محمد بن أحمد الطيار.

٩- لقاء الباب المفتوح رقم (٢٥) مع فضيلة الشيخ: محمد بن صالح العثيمين

(رحمه الله)، إعداد الدكتور عبدالله بن محمد بن أحمد الطيار.

١٠- اللقاء الشهري رقم (٨)مع فضيلة الشيخ: محمد بن صالح العثيمين(رحمه الله)، إعداد الدكتور عبدالله بن محمد بن أحمد الطيار.

١١- اللقاء الشهري رقم (١٣)مع فضيلة الشيخ: محمد بن صالح العثيمين(رحمه الله)، إعداد الدكتور عبدالله بن محمد بن أحمد الطيار.

١٢- المسائل الميسرة في زينة المرأة المسلمة، إعداد: محمد بن عبدالله بن إبراهيم الشائع.

www.ba8.org